

Denk Wijzer

Thema: Opschudding

Permanente campagne

Partijvernieuwing

Christelijk-sociale acties

En verder:

Bezuinigingen, prioriteiten en kerntaken

Waarden en normen volgens de WRR

1

JAARGANG 4 | NUMMER 1 | FEBRUARI 2004

STUDIEBLAD VAN HET WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
EN DE BESTUURDERSVERENIGING VAN DE CHRISTENUNIE

 ChristenUnie

DenkWijzer

studieblad van de ChristenUnie
jaargang 4, nummer 1, februari 2004

Oplage: 3100
ISSN-nummer: 1568-5845

DenkWijzer is een publicatie van het Wetenschappelijk Instituut (de *mr. G. Groen van Prinsterer stichting*) en de bestuurdersvereniging van de ChristenUnie.

DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het Wetenschappelijk Instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan losse abonnees.

U kunt abonnee worden van *DenkWijzer* voor € 14,- per jaar (jongeren tot en met 25 jaar betalen slechts € 9,50). Voor een klein bedrag extra bent u echter al donateur van het Wetenschappelijk Instituut (€ 26,- per jaar, jongeren € 14,-). U krijgt daarvoor naast vijf nummers van *DenkWijzer* ook enkele andere publicaties en informatie over congressen, activiteiten e.d. Voor niet-abonnees en niet-donateurs kosten losse nummers van *DenkWijzer* € 3,- per stuk (excl. verzendkosten).

DenkWijzer verschijnt op de tweede zaterdag van februari, april, juni, oktober en december
Deadline kopij volgende nummer:
1 maart 2004

Redactie:

vacant (hoofdredacteur), Henk Visser (namens bestuurders), Jan Post, Reinier Koppelaar (namens Tweede Kamerfractie) en Erik van Dijk (eindredacteur).

Vormgeving:

Douglas Design BNO, www.douglasdesign.nl

Druk:

Koninklijke BDU Grafisch Bedrijf B.V.

Uitgave, redactie en administratie:

Mr. G. Groen van Prinsterer stichting
Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie
Postbus 439 • 3800 AK AMERSFOORT
Tel.: 033 - 422 69 60
Fax: 033 - 422 69 68
Email: denkwijzer@christenunie.nl
of wi@christenunie.nl

www.wi.christenunie.nl

www.bestuurders.christenunie.nl

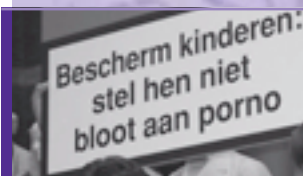
Rabobank rekening nummer 1230 18250

DenkWijzer verwelkomt bijdragen van lezers. Wilt u daarvoor eerst even contact met ons opnemen?

Copyright ChristenUnie 2004

Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na toestemming van de redactie.

4

Achtergronden van een permanente campagne

Dit artikel geeft een korte schets van de achtergrond waartegen de permanente campagne van de ChristenUnie ontwikkeld is. Een aantal recente media-uitingen zijn heel goed bruikbaar om die achtergrond te illustreren. Postmodernisme heeft misschien toch niet het laatste woord. Er lijken zich tekenen van enig herstel en bezinning aan te dienen. Directeur van het landelijk bureau van de ChristenUnie, Henk van Rhee ziet nieuwe kansen voor het zichtbaar maken van de relevantie van een bewezen politieke traditie.

6

De moderne politieke partij

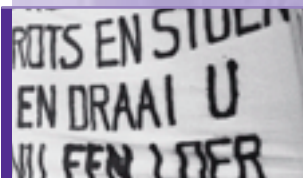
Als een echte moderne politieke partij voert de ChristenUnie tegenwoordig permanent campagne. Hierbij worden mensen gemobiliseerd, moderne middelen ingezet en allianties aangegaan met andere organisaties. Maar wat is eigenlijk een moderne politieke partij? Dé specialist op het gebied van politieke partijen, politoloog en PvdA-partijvoorzitter dr. Ruud Koole wordt in het ThemaInterview door Hans Valkenburg ondervraagd over democratie, de rol van de moderne politieke partij, en de noodzakelijkheid van partijvernieuwing. "Een politieke partij moeten als het ware een soort baken zijn in de politieke zee."

10

Ook de ChristenUnie moet opgeschud worden!

Waar willen we heen met de ChristenUnie? Moet de partij zich scharen in de conservatieve gelederen? Moet de partij zich meer gaan profileren als een links-activistische beweging? Welke conclusie moet de partij trekken uit de opkomst van Pim Fortuyn? Hoe moet de partij zichzelf organiseren? Het laatste jaar zijn dit soort vragen regelmatig te horen in de ChristenUnie. Gelukkig maar. Een partij die niet over zichzelf en haar identiteit nadenkt vervalt al gauw in gezapigheid en zelfgenoegzaamheid. En wat nog erger is, ze raakt het contact met de samenleving kwijt. In dit artikel gaat organisatiedeskundige Maarten Verkerk vooral in op de vraag hoe de partij zichzelf moet organiseren.

14/20

'Vrede door Recht' en Doorbraak

Twee historische beschouwingen over christenen in de politiek. Het eerste is geschreven door de twee medewerkers Geschiedenis Christelijk Sociale Beweging, verbonden aan het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme. Zij schrijven over beginsel en praktijk bij collectieve acties in de christelijk-sociale beweging. Als de ChristenUnie meer actiegericht wil worden, is het goed eens te kijken naar de historie van christelijk-sociale actie. Het tweede artikel is een samenvatting van een scriptie door ds. Gertjan van Harten over de 'doorbraakbeweging' (christenen die er bewust voor kozen in de PvdA te blijven) en de reacties daarop van andere christenen in het algemeen en de vrijgemaakt-gereformeerden in het bijzonder. In beide artikelen zitten wijze lessen voor de ChristenUnie.

Opschudding

Door Erik van Dijk, eindredacteur

“Hoe wil men zich dan een Kerk van Christus denken, zonder hart voor zulk een lijden en zonder innerlijke drang, om haar Heiland, die ze aanbidt, ook hier in de majesteit zijner reddende, heilaanbrengende liefde te doen schitteren? (...) Het helpen, waar de nood reeds is uitgebroken, het strijden tegen een geïsoleerd maatschappelijk kwaad, het redden van de enkele is nog iets anders, dan een aanvatten met heilige bezieling des geloofs van het maatschappelijk vraagstuk zelf.”
Historische woorden van Abraham Kuypers uit 1871. Woorden die het begin vormden van de christelijk-sociale beweging. Woorden die opschudding veroorzaakten.

Kuypers vervolgde in hetzelfde geschrift, dat de wereld de kerk van Christus op den duur niet kan eren, als ze wel spreekt over de kracht van Gods Woord, “maar die kracht bij het lijden der mensheid niet werken laat.” (bronvermelding in het artikel op p.14-19)

Kuypers onderkende als één van de eersten en weinigen de betekenis en reikwijdte van het sociale vraagstuk van zijn tijd. Hij doorzag dat het in het sociale vraagstuk niet om enkele gebreken van het maatschappelijk gebouw ging, maar dat de maatschappelijke orde als zodanig in het geding was. “Alle binten en ankers van het maatschappelijk gebouw verschuiven”, zei hij in de openingsrede van het Christelijk-Sociaal Congres in 1891.

De Rotterdamse wethouder Van der Tak (CDA) noemt de vraagstukken rond integratie, multiculturele samenleving, zwarte scholen, asielzoekers e.d. de nieuwe sociale kwestie. De analogie met ruim honderd jaar geleden lijkt duidelijk: ook nu draait het voor een groot deel om sociaal-economische achterstanden en tegenstellingen en ook hier staan we voor hét vraagstuk van de komende jaren. Tegelijk moeten we -net als Kuypers- de dieper liggende maatschappelijke problemen niet vergeten en bijvoorbeeld niet toestaan dat het waarden- en normen-debat verzandt of zich alleen richt op allochtonen. Nu het christelijke en sociale gezicht van het CDA in deze regeerperiode nogal bleek is, ligt er voor de ChristenUnie een grote kans en uitdaging. Die kansen worden al voorzichtiger gegrepen met enkele acties in kader van de permanente campagne.

Opschudding

Opschudding *binnen* de ChristenUnie hebben we al genoeg gehad. Fusie, verkiezingsnederlagen, personele wisselingen. Het is nu tijd om te bouwen, vooruit te kijken en in actie te komen. Dat kan mede door de permanente campagne.

Opschudding *van* de partij is op sommige punten echter nog wel nodig. Er moeten nog wel wat aanpassingen

plaatsvinden in inhoud, partijcultuur en organisatie om echt te kunnen groeien in diepgang, vertrouwen, maar ook in effectiviteit en actiegerichtheid.

Opschudding *door* de partij. Daar gaat het uiteindelijk om! Laat de permanente campagne Nederland een beetje wakker schudden zowel landelijk als lokaal. Laten we ook de kerken, individuele christenen en christelijke organisaties opschudden om hun maatschappelijke verantwoordelijkheid meer, anders of beter te nemen.

Nieuwe christelijk-sociale actie. Nieuwe architectonische kritiek. Nieuwe Groens en Kuypers. Nieuwe opschudding. Daar mogen we best naar verlangen!

Veel leesgenoegen toegewenst.

OPROEPJES en AANKONDIGINGEN

- heeft u zin, tijd, kennis en kunde om af en toe een **recensie** voor DenkWijzer te schrijven, waarbij u als beloning het boek mag houden of een boekenbon krijgt? Vul dan het formulier in waarover in het stukje over KennisNetWerken op p.13 gesproken wordt!
- in dit nummer staan weer **ingezonden reacties**. Reageer ook op artikelen door een e-mail te sturen naar de redactie: denkwijzer@christenunie.nl
- op donderdag 22 april a.s. organiseert het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie (WI) weer haar jaarlijkse **Groen van Prinsterer-lezing**. In de aanloop naar de verkiezingen voor het Europees Parlement in juni leek ons de Europese ‘grondwet’ een toepasselijk onderwerp. Dr. J.W. Sap, universitair hoofddocent Europees recht aan de Vrije Universiteit zal de lezing hierover verzorgen. De lezing vindt plaats in stadskasteel Oudaen in Utrecht. Zet 22 april alvast in uw agenda!
- ook het volgende nummer van DenkWijzer heeft ‘Europa’ als thema. Daarvoor willen wij ook graag **uw mening over Europa** horen. Vul op de website van het WI de enquête in! De resultaten worden verwerkt tot een artikel.

Achtergronden van een permanente campagne

Door Henk van Rhee, directeur partijbureau ChristenUnie

Dit artikel geeft een korte schets van de achtergrond waartegen de permanente campagne van de ChristenUnie ontwikkeld is. Een aantal recente media-uitingen zijn heel goed bruikbaar om die achtergrond te illustreren. Postmodernisme, zo blijkt uit die artikelen, heeft misschien toch niet het laatste woord. Er lijken zich tekenen van enig herstel en bezinning aan te dienen, een adempauze in de kaalslag zo u wilt. Ik wil daarover niet al te optimistisch zijn, maar negeren is ook geen optie. Ik zie nieuwe kansen voor het zichtbaar maken van de relevantie van een bewezen politieke traditie. Nu eerst iets over die recente uitingen in de media.

Eind vorig jaar (22 november 2003) las ik in de NRC een interview met Naomi Wolf, overgenomen uit de Sunday Times. Wolf is een bekende Amerikaanse schrijfster en feministe. Ze heeft zich altijd verzet tegen de onmenselijke schoonheidsidealen, die de samenleving aan jonge vrouwen oplegt. Het artikel gaat over het effect van de alom tegenwoordige erotiek en pornografie op de man-vrouw-relatie. Denk aan spam over borstvergroting, pop-ups van pornosites tijdens het surfen op internet, linge-

riereclame op abri's en grof, seksueel gekleurd taalgebruik. De conclusie van deze progressieve vrouw: porno en een van de sex vergeven maatschappij zijn afstompend en maken van mannen slechte echtgenoten.

Daarom, zo zegt ze nu - met dezelfde air van wetenschappelijkheid als waarmee indertijd de vrije sex gepropageerd werd - moeten we in de leer gaan bij de traditionele culturen. Want de seksualiteit verliest alle kracht en spanning, als het altijd en overal vrij verkrijgbaar is. In oude culturen, zegt Wolf dan in dat artikel, wisten ze tevreden te blijven 'met de borsten van de vrouw van hun jeugd'. Joden en christenen kennen dat woord! (zie bijvoorbeeld Spreuken 5.)

Waar komt mevrouw Wolf na ruim 30 jaar experimenteren met vrije sex dus uit.....?! Juist, bij het eeuwige woord van de Schepper, dat zo lang dominant geweest is in onze cultuur. Opnieuw wordt de kracht ervan getoond. Niet door een dominee, evangelist of een politicus. Nee, door een feministe die bereid was kritisch na te denken. Daarmee is de schade niet hersteld, maar het Woord is wel terug in het maatschappelijk debat. De ChristenUnie kan daar op inhaken. Onze jongeren deden dat in het kader van de permanente campagne al met de actie 'Stop de porno'.

Een ander onthullend interview, ook eind vorig jaar; ik zag een gesprek met cabaretier Freek de Jonge bij de NMO, de Nederlandse Moslim Omroep. Ik viel erin toen de cabaretier zei, dat wij ons in Nederland alleen nog met elkaar verbonden voelen via een 'voetbalkluppie', het Nederlands elftal dus. Hij zocht wel naar meer, maar het was er gewoon niet meer, geen gezamenlijk gedragen waarden, christelijke wortels of grondslag meer dus. Waarop de interviewster hem uitnodigde om maar mos-

lim te worden. Maar die kant wilde De Jonge toch niet op, al wist hij niet waar hij wel heen moest. Moet de ChristenUnie het alternatief van een samenleving funtioneerend naar Gods woord misschien beter, anders of vaker presenteren, om zo wel het gezochte alternatief te bieden?! Met de permanente campagne willen we dat in ieder geval wel gaan proberen, relevanter en zichtbaarder zijn, dichtbij de mensen.

In hetzelfde weekend dat ik de uitingen van Wolf en De Jonge zag, congresseerde D66 in Maastricht. Partijleider Dittrich deed daar een voor de drijvende kracht achter het vroegere paars en huidige lila heel opmerkelijke constatering. Hij zag, dat de liberalisering en individualisering een wat 'rauwe' samenleving hadden opgeleverd. In de drang naar vernieuwing zijn we onderweg iets kwijtgeraakt, aldus Dittrich. Maar wat is het en waar haal je dat missende 'onderdeel' zo gauw weer vandaan? Voor christenen misschien minder een vraag dan voor D66. Maar hoe overtuigen we hen en krijgen hen mee in onze politiek? Ook daar wil de permanente campagne een antwoord op zoeken. We doen dat vanuit het gedachtengoed van de ChristenUnie.

Het is tijd voor de missie van ChristenUnie. Tijd om daar niet alleen bij stil te staan, maar ook de reikwijdte en de noodzakelijke uitwerking opnieuw te doordenken. Eerst nog maar eens een keer de tekst van die missie:

"De ChristenUnie wil de samenleving dienen door haar meer te laten functioneren naar Gods wil. Daartoe streeft zij ernaar op elk politiek niveau zo krachtig mogelijk vertegenwoordigd te zijn. De ChristenUnie fundeert haar opvattingen over de politieke vraagstukken van vandaag op het Woord van God."

Voor een beweging met zo'n missie zijn er tegen de geschetste achtergrond grote kansen om krachtig aan de weg te timmeren. De links-liberale revolutie van de tweede helft van de vorige eeuw is mislukt. De wereld, ons land is er niet beter op geworden met alle verworven individuele vrijheden. Daar is bijna iedereen nu wel van overtuigd. Het probleem zat hem niet in de zuilen, een vermeende spruitjeslucht, seksuele taboes of sociale controle, integendeel. Maar intussen is er wel veel afgebroken en kapot gemaakt. Het meest misschien wel het idee, dat het ook anders kan. CDA-ideoloog Anton Zijderfeld wijst in dit verband op het verloren gaan van kennis over de geschiedenis. Veel grijs geworden voormalige provo's en kabouters komen nu ook tot dat inzicht. Opnieuw een revolutie die zijn eigen kinderen opat. Misschien is het verloren gegane goede niet meer geheel te herstellen, maar er zijn wel volop kansen om te laten zien, hoe het anders kan. En daar gaat het om in de

permanente campagne van de ChristenUnie, praktische en relevante politieke actie, zichtbaar voor het electoraat.

In de permanente campagne willen we samen met verwante maatschappelijke organisaties laten zien, dat er werkbare alternatieven zijn voor tal van politieke dilemma's. Naomi Wolf en de geschiedenis tonen aan, dat het heilzaam is, als je daarbij luistert naar het Woord van God. Dan laat je geen verslaafden over aan hun lot met een dosis van staatswege verstrekte heroïne. Dan zeg je niet tegen een prostituee, die tegen haar wil achter het raam zit, dat ze een vrij en gerespecteerd beroep heeft. Dan bescherm je kinderen (en mannen) tegen alom tegenwoordige pornografie op ooghoogte. Dan beweer je niet, dat scholen die Gods heilzame geboden doorgeven de integratie van allochtonen in de weg staan.

Dit soort zaken pakken we op in de permanente campagne, met een eenvoudige formule. Kandidaat-Kamerleden, 36 in totaal, ontwikkelen met hun netwerk of regio acties op basis van de missie en het partijprogramma van de ChristenUnie. Met hulp van het partijbureau zoeken zij de publiciteit en de samenwerking met onze fracties in gemeenteraden, provinciale staten en/of Tweede Kamer. Zij gebruiken de input uit de acties voor hun politieke werk. Zo leidde de actie 'Meer hoop zonder dope' via inbreng van de ChristenUnie tot een nader onderzoek naar de vrije verstrekking van heroïne. En onze actie samen met organisaties voor de opvang van prostituees kon in de Kamer verzilverd worden met geld voor beleid zoals de ChristenUnie dat voorstaat; opkomen voor de zwakken.

Het ging in dit artikel en het gaat in de permanente campagne om illustraties van het feit, dat vanuit het Woord geïnspireerde politieke actie herstellend kan zijn in een door revolutie van zijn ankers losgeslagen samenleving. Als we dit creatief en consequent doen, zal blijken, dat dit een goede campagne is op weg naar de verkiezingen van 2007.

“Idealen zijn het meest motiverend

Over de moderne politieke partij

Door Hans Valkenburg

Als een echte moderne politieke partij voert de ChristenUnie tegenwoordig permanent campagne. Hierbij worden mensen gemobiliseerd, moderne middelen ingezet en allianties aangegaan met andere organisaties. Maar wat is eigenlijk een moderne politieke partij? Dé specialist op het gebied van partijpolitiek, politicoloog en PvdA-partijvoorzitter dr. Ruud Koole over het fenomeen democratie, de rol van de moderne politieke partij, en de noodzakelijkheid van partijvernieuwing. “Een politieke partij moet als het ware een soort baken zijn in de politieke zee.”

Wat spreekt u zo aan in de politiek dat u politicoloog én partijvoorzitter bent?

“Met democratische politiek probeer je te voorkomen dat men elkaar de hersens inslaat. In plaats daarvan gaat men met elkaar om de tafel en vindt er overleg plaats. Dat vind ik zo fascinerend aan de politiek en het fenomeen democratie. Neem de bloedeloze machtswisselingen in Georgië onlangs, dat is toch prachtig! Dit moet je jezelf voortdurend blijven realiseren als je over zoiets als democratie nadenkt: het kan ook heel anders, met veel bloedvergieten.”

Zit daar ook een ideaal van het beschermen van de zwakkere achter?

“Zeker. Van huis uit behoort ik tot de ‘kleine luyden’ van Abraham Kuyper. Het element van opkomen voor de zwakkere spreekt mij dus zeker aan: gelijkheid, inkomens verdelen.”

Maar Kuyper heeft u achter u gelaten ...

“Christelijke politiek is niets voor mij. Dat er christenen in de politiek zijn, mensen die zich laten inspireren door hun geloof, dat is goed. Maar christelijke of religieuze politiek? Nee, daar krijg ik een beetje de kriebels van. Hoewel dat niet het geval zal zijn bij de ChristenUnie, kan christelijke politiek gevaarlijk zijn. Neem bijvoorbeeld de SGP, dan wordt het toch al wat anders.”

Wat vindt u zo aantrekkelijk aan partijpolitiek?

“Als je iets wilt bereiken in de politiek, dan gaat dat via partijen. Ik geloof niet in een goed werkende democratie zonder partijen. In zo’n democratie hebben maatschappelijke partijen als de vakbond, de milieubeweging en dergelijke wat mij betreft een belangrijke rol, maar de politieke partijen vormen het voorportaal van het echte politieke debat. Politieke partijen zijn dus niet alleen fascinerend, je kunt er ook wat mee bereiken. Binnen dat geheel kies ik voor de PvdA, omdat ik voor een combinatie van sociaal-democratische idealen en de haalbaarheid ervan wil gaan.”

Nederland. Rotterdam, 17 maart 2001. Slotdag PvdA congres in het WTC. Ruud Koole. Foto Martijn Beekman / Hollandse Hoogte.

om lid te worden van een partij”

Is een volkspartij niet wat veel water bij de wijn? Zou u niet voor GroenLinks, SP of D66 moeten gaan?

“Nee. Juist het feit dat je met de PvdA ook werkelijk iets kan bereiken spreekt me aan. Wat betreft D66, deze partij is wel heel pragmatisch. Het idee dat je pragmatisch en technocratisch naar de beste oplossing kunt zoeken is onzin. Je moet idealen hebben anders leidt het tot niets. Zet twee economen bij elkaar en je krijgt twee antwoorden op een probleem. Logisch, ze hebben beiden hun idealen. Partijen moeten idealen hebben. Die veelkleurigheid aan idealen die wij in de Nederlandse democratie hebben spreekt me aan.”

Wouter Bos pleitte onlangs voor het opgaan van de linkse partijen in een links volksfront, weg veelkleurigheid...

“Hij zei dat het toekomstperspectief misschien een tweestromenland zou kunnen zijn, en dat zou zo kunnen zijn ...”

Dat moet u een doorn in het oog zijn...

“Nee. Om het progressieve geluid te laten horen moet je samenwerken. Als dat leidt tot de vorming van één partij, dan zij het zo. Dat is echter wat anders dan een discussie over de organisatie van zo'n samenwerking. Dat debat lijkt me onnodig. Alle energie gaat dan in zo'n discussie inzitten en dat zou zonde zijn. Je spant het paard dan achter de wagen.”

Dus u blijft bij het veelkleurige politieke landschap?

“Ach, als het nodig is gaan partijen vanzelf samen. De PvdA is ook het resultaat van het samengaan van partijen. Dat is heel normaal. Er is echter vaker een poging gedaan om progressieve krachten te bundelen. De Progressieve Volkspartij uit de jaren '70 bijvoorbeeld. Maar dat is mislukt want het werd van bovenaf opgelegd.”

Dan werkt zo'n samenwerking niet?

“Als politicoloog zeg ik: partijen gaan pas samenwerken als het electoraal perspectief voor alle deelnemende partijen structureel slecht is. Dat is proefondervindelijk bewezen. Dat geldt voor het CDA, de PvdA, maar ook voor de ChristenUnie. Partijen zijn altijd in beweging. Als ze naar elkaar toe bewegen, kan dat mooi zijn. Als ze niet naar elkaar toe bewegen, moet je er geen energie insteken om partijen toch tot samenwerking of fusie te forceren, dat lukt niet. Ga in zo'n geval gewoon op beleidspunten samenwerken.”

Wat is de rol van een politieke partij?

“Vrij breed. Een politieke partij moeten als het ware een soort baken zijn in de politieke zee. Richtinggevend. De politieke partij heeft natuurlijk functieverlies geleden vergeleken bij vroeger. Hoewel dat ook niet moet worden overdreven, alsof er een soort gouden eeuw is geweest van de politieke partijen. Die is er nooit geweest. Niettemin, de partij deed in het verleden veel

“Een politieke partij moeten als het ware een soort baken zijn in de politieke zee. Richtinggevend.”

voor haar leden op het gebied van bijvoorbeeld vorming en onderwijs. Nu hoeft dat niet meer op die manier. Vroeger had je de leden ook nodig om bijvoorbeeld de kiezers te bereiken. Met de komst van de televisie, de telefoon en internet is dat nu allemaal anders. Maar ondanks de veranderende tijden is een partij vandaag de dag nog steeds meer dan een machine om mensen te rekruteren voor het samenstellen van een verkiezings-

Meer belangstelling voor politiek sinds 2002

De belangstelling voor politiek zit sinds vorig jaar voor het eerst sinds lange tijd in de lift. Dat blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

De opkomst bij de Tweede-Kamerverkiezingen, die sinds 1977 was gedaald, nam in 2002 weer toe. In 1998 bereikte die opkomst met 73 procent een dieptepunt. Vorig jaar, toen Pim Fortuyn zich in de politiek manifesteerde, ging ze omhoog naar 79 procent. Bij de verkiezingen van januari dit jaar was de opkomst nog wat hoger: 80 procent.

Ook wordt er volgens het CBS meer over politiek gesproken. Tot 2001 nam 42 procent van de bevolking deel aan gesprekken over politieke onderwerpen. Vorig jaar steeg dat tot 52 procent. In 2002 zei 16 procent van de bevolking boven de 15 jaar zeer geïnteresseerd te zijn in politiek, tegenover 11 procent in voorgaande jaren. Vooral bij jongeren en vrouwen nam de belangstelling toe.

ANP 15-12-2003

lijst. Er vindt ook een inhoudelijke afweging van wensen en belangen plaats binnen een partij. Dat is haar basisfunctie, en die functie is nodig voor een gezonde democratie. Overal waar democratie is zijn daarom partijen. Het politieke debat moet namelijk niet alleen in Den

"Ondanks de veranderende tijden is een partij vandaag de dag nog steeds meer dan een machine om mensen te rekruteren voor het samenstellen van een verkiezingslijst."

Haag plaatsvinden, maar eerst en vooral binnen de partij. Ik geef toe dat dit soms niet makkelijk is. Regelgeving vindt immers vanwege de sterke rol van de Europese Unie in toenemende mate op grotere afstand plaats. Maar bedenk dan dat we in Europa meer dan 50 jaar vrede kennen vanwege die unie! Dat is toch maar weer te danken aan het fenomeen democratie."

Hoe ziet de moderne politieke partij eruit?

"Allereerst is een moderne partij gericht op de samenleving. Open en transparant qua stijl. De partij legt haar oor in de samenleving te luisteren, en maakt vervolgens keuzes op basis van haar ideologie. Ik ben ervan overtuigd dat er een re-ideologisering zal plaatsvinden bij de politieke partijen.

Daarnaast is een moderne partij een partij waar de leden serieus worden genomen en waar sprake is van checks and balances. Het kan niet zo zijn dat een gekozen leider na zijn verkiezingen vier jaar achterover kan leunen. Hij of zij moet in debat blijven met de partij. En waarom ook niet? De partij is een prachtig klankbord. De leden staan immers met beide benen op de grond en kunnen hun politici prima wijzen op bijvoorbeeld het effect van beleid en de haalbaarheid van bepaalde ideeën. Daar moet je als politicus dus volop gebruik van maken. Onderzoek heeft uitgewezen dat leden van een partij niet representatief zijn voor de kiezers. Ze zijn overwegend man, blank, hoger opgeleid en op leeftijd. Maar er is daarentegen een hoge mate van overeenkomst tussen de opvattingen van de kiezers en de leden van een bepaalde partij. Het is dus niet zo dat politieke partijen los staan van de samenleving. De leden zijn als het ware de ambassadeurs onder de kiezers van je par-

"Ik ben ervan overtuigd dat er een re-ideologisering zal plaatsvinden bij de politieke partijen."

tij. Daarom moeten ze ook de mogelijkheid hebben om in te grijpen, en bijvoorbeeld een bestuur naar huis te sturen. De checks and balances moeten hun werk kunnen doen. In een moderne partij zal dat een combinatie moeten zijn van directe en indirecte partijdemocratie.

Tenslotte moet de moderne politieke partij ingesteld zijn op de allochtone kiezer. Zeker als ze kans wil maken in de grote steden."

Wanneer is de partijvernieuwing eigenlijk klaar?

"Allereerst: partijvernieuwing is nooit klaar! Dat is heel essentieel. Partijvernieuwing is een permanent proces, omdat de samenleving voortdurend verandert. Maar het is zeker urgent na 2002, het jaar van Pim Fortuyn en de grote politieke onvrede. Bij de PvdA hadden wij bijvoorbeeld de commissie De Boer, die een scherp rapport over het functioneren van de PvdA op tafel legde. We hadden het hard nodig, en ik ben trots op wat ze gedaan hebben. Voor de PvdA geldt de komende jaren vooral dat er inhoudelijke vernieuwing plaats moet vinden. Het zal moeten leiden tot een modern sociaal-democratisch geluid."

Hoe verkoop je een politieke partij vandaag de dag?

"Je moet als partij laten zien dat je weet wat er in de samenleving speelt. Tegelijkertijd moet je als politieke club op basis van je idealen handelen. Het gaat altijd om deze tweeslag. En komt er kritiek, luister er dan naar, doe er iets mee, maar durf ondertussen ook gewoon door te gaan op de weg die je ingeslagen bent. Neem bijvoorbeeld de kritiek op Wouter Bos. Hij luistert er goed naar, maar gaat ook gewoon door met zijn aanpak.

"Partijvernieuwing is een permanent proces, omdat de samenleving voortdurend verandert."

Als PvdA willen wij luisteren naar de samenleving, maar dat betekent niet dat we alles overnemen wat de samenleving vindt. Daar zitten de idealen die wij koesteren tussen. En zo hoort dat ook. We nemen de problemen serieus en geven vervolgens onze eigen sociaal-democratische antwoorden. Het gaat om de idealen die je als partij koestert. Idealen zijn uiteindelijk toch het meest motiverend voor mensen om lid te worden van een partij. Wil je groeien, dan moeten deze idealen natuurlijk wel toekomstperspectief in zich hebben. Daarnaast moeten mensen mee kunnen doen. Er moeten kansen zijn voor participatie."

De ChristenUnie kent nu zo iets als een permanente campagne. Men is permanent bezig om leden te werven, om de partij onder te mensen te brengen. Loopt de partij hiermee niet het risico dat haar ideologische kracht wordt ingewisseld voor een soort PR-activisme?

"Als dat het geval is, is dat niet goed. PR is prima, maar het interne ideologische debat mag er niet onder lijden. Je moet niet beknibbelen op je ideologie."

De ChristenUnie werkt samen met andere maatschappelijke organisaties. Is er gevaar dat mensen de ChristenUnie gaan verwarren met andere, one-issue organisaties?

“Zeker. Je moet je eigen verhaal heel duidelijk laten horen, en dat bewaken. Wij zijn als PvdA bijvoorbeeld nauw verbonden aan de vakbond, maar nemen niettemin duidelijk ons eigen standpunt in sociale kwesties in.”

Zijn one-issue-organisaties een gevaar voor de democratie? Neem bijvoorbeeld de voorgenomen partij van de veiligheid van misdaadverslaggever Peter R. de Vries. Of de LPF, die zich in 2002 ook vooral op veiligheid profileerde.

“Vergeet allereerst niet dat ruim driekwart van de keizers niet op Pim Fortuyn stemde in 2002! Maar de verschuiving gaf zeker iets aan en bracht leven in de brouwerij. En dat is juist democratie, daar ben ik niet bang voor. Een vergeten onderwerp wordt ineens met kracht op de agenda gezet. Ik geloof in de werking van de democratie.”

Maar zo iets kan toch heel gevaarlijk zijn? Die partijen richten zich immers maar op één kwestie, terwijl de werkelijkheid zoveel complexer is.

“Ik ben ervan overtuigd dat een permanent aantal zetels in de Tweede Kamer door one-issue-partijen bezet zal worden. Maar je ziet ook dat op deze manier de andere politieke partijen die issues serieus gaan nemen en overnemen. Opnieuw: democratie.”

U bent niet bang voor instabiliteit van het democratisch bestel?

“Nee. Het Nederlandse democratische stelsel is heel veerkrachtig. Het zou een probleem worden als mensen massaal lid zouden worden van een apert ondemocratische partij, maar dat zie ik niet gebeuren.”

Heeft de politieke partij van een kleinere oppositiepartij een andere rol als die van een volkspartij?

“Ja, een kleinere oppositiepartij zal meer vanuit zijn idealen redeneren dan een volkspartij. Gesinnungs-ethiek heet dat. Daar staat de Verantwoordings-ethiek van de grotere volkspartijen tegenover.”

Vindt u dat kleinere partijen als de ChristenUnie eigenlijk zouden moeten opgaan in bijvoorbeeld het CDA?

“Nee. Het mooie van het Nederlands stelsel is de relatief lage drempel voor partijen om toe te treden tot het politieke krachtenveld. Kleinere partijen hebben duidelijk invloed op het politieke debat in Nederland. Ze kunnen dingen agenderen die in landen als Duitsland, met een hogere kiesdrempel, veel langer onderhuids blijven. Als

ze een punt hebben, dan nemen de grotere partijen deze issues vanzelf over en wordt het beleid.”

Zou de ChristenUnie een beperkt aantal issues moeten omarmen en daarmee de boer op moeten gaan?

“Nee. Hoe je het ook wendt of keert: de ChristenUnie is een heel principiële partij, voor een bepaalde achterban. Dat is hun ‘brand’. Als dat losgelaten wordt, dan is de partij zichzelf niet meer. Middels goede PR scoren op een paar thema’s spreekt een aantal mensen misschien aan, maar het zal de partij niet veel groter maken. Je boekt er op korte termijn waarschijnlijk wel succes mee, maar daar houdt het ook mee op. De ChristenUnie moet haar naam niet te grabbel gooien. Zeker niet ten opzichte van

“Je moet als partij laten zien dat je weet wat er in de samenleving speelt. Tegelijkertijd moet je op basis van je idealen handelen. Het gaat altijd om deze tweeslag.”

de GPV-achterban. Anderzijds, als ik kijk naar het christelijk-sociale gedachtegoed, het opkomen voor de kleine luyden, dan valt daar wel degelijk een gat waar de ChristenUnie iets mee kan. Het CDA kiest immers voor een rechtse koers en een bepaald deel van haar achterban is bepaald niet blij met deze koers.”

Verandert internet nog iets aan de functie van politieke partijen?

“Ik heb me er überhaupt over verwonderd dat sommige mensen dat dachten. Moderne media zijn een goed middel bij politieke besluitvorming, maar het blijft een middel. De essentie van de politiek is dat je een gemeenschap van mensen bent, die grofweg een aantal normen en waarden delen, en dat die mensen elkaar tegenkomen en belangen afwegen. Dat gaat niet alleen met een stem via internet. Mensen moeten met elkaar in contact blijven staan. Er moet interactie plaatsvinden, en daar zijn de partijen voor. Besluitvorming is geen strikt technische issue. Partijen zullen blijven bestaan, ook in het internet-tijdperk. Ze zorgen voor stabiliteit en maken het politieke krachtenveld overzichtelijk.”

Heeft u nog een wijze raad voor de ChristenUnie?

“De ChristenUnie moet niet weglopen voor het moderniseren van hun partij en hun gedachtegoed. Maar, ze moet daarbij aan de inhoud vasthouden. Anders valt ze door de mand. Dat geldt voor elke partij overigens.”

Ook de ChristenUnie moet

Door dr. Maarten J. Verkerk, organisatiedeskundige en lid van het curatorium van het wetenschappelijk instituut

Waar willen we heen met de ChristenUnie? Moet de partij zich scharen in de conservatieve gelederen? Moet de partij zich meer gaan profileren als een links-activistische beweging? Welke conclusie moet de partij trekken uit de opkomst van Pim Fortuyn? Hoe moet de partij zichzelf organiseren? Het laatste jaar zijn dit soort vragen regelmatig te horen in de ChristenUnie. Gelukkig maar. Een partij die niet over zichzelf en haar identiteit nadenkt vervalt al gauw in gezapigheid en zelfgenoegzaamheid. En wat nog erger is, ze raakt het contact met de samenleving kwijt.

In deze bijdrage wil ik op één van de bovenstaande vragen ingaan. Namelijk de vraag hoe de partij zichzelf moet organiseren.

Democratisering van de ChristenUnie?

In de DenkWijzer van februari 2003 pleiten Frank Visser en Hans Valkenburg voor een verdere democratisering van de ChristenUnie. Zij zijn van mening dat de partijorganisatie op dusdanige wijze aangepast moet worden, dat individuele leden daadwerkelijk kunnen participeren in de besluitvorming. Partijvoorzitter Thijs van Daalen haakt in zijn reactie aan bij de slotzin van het

De ChristenUnie legt de lat erg hoog.

artikel van Visser en Valkenburg: “de ChristenUnie moet een beweging worden van enthousiaste leden die ervoor gaan om het principiële geluid van de christelijke politiek nog breder in de samenleving te laten landen”. Hij is van mening dat de directe invloed van de leden plaats moet vinden door een systeem van kennisgroepen en door lokale partijbijeenkomsten (via de lokale verenigingen dus). Oud-RPF-voorzitter en burgemeester van Elburg Henk Visser bekritiseert de manier waarop Visser en Valkenburg met het begrip democratie omgaan. Hij benadrukt dat het niet alleen gaat om de structuur van de partij, maar ook om de cultuur van de partij. Ontmoeting, vertrouwen en respect zijn voor hem centrale begrippen. Wie de verschillende artikelen naast

Je moet als partij laten zien dat je weet wat er in de samenleving speelt. Tegelijkertijd moet je op basis van je idealen handelen. Het gaat altijd om deze tweeslag.

elkaar legt ontdekt dat er weinig verschil is over het ‘wat’. Elke scribeent benadrukt enthousiasme, betrokkenheid, respect en het laten horen van een actueel en principiële geluid. Het verschil van opvatting ligt in het ‘hoe’. Het gaat om de vraag ‘hoe’ je het ‘wat’ kunt realiseren.

Missie, ambitie en ideaal

Ik wil beginnen het ‘wat’ nog wat scherper op het netvlies te krijgen. Daartoe neem ik mijn uitgangspunt in de vorig jaar verschenen Strategienota van de ChristenUnie.

In deze nota is de missie van de ChristenUnie kernachtig geformuleerd. We lezen (p.2):

“De ChristenUnie wil de samenleving dienen door haar meer te laten functioneren naar Gods wil. Daartoe streeft zij ernaar op elk politiek niveau zo krachtig mogelijk vertegenwoordigd te zijn. De ChristenUnie fundeert haar opvattingen over de politieke vraagstukken van vandaag op het Woord van God.”

De ChristenUnie verwoordt haar ambitie als volgt (p.2): *“De ChristenUnie is een relatief nieuwe partij met een positief, christelijke uitstraling en een heldere normatieve basis in een tijd waarin maatschappelijk in toenemende mate behoefte is aan waarden en normen. Zij wil zich ervoor inzetten dat de overheid en de samenleving gehoor geven aan de waarden die ons in Gods Woord gegeven zijn.”*

De strategienota formuleert als ideaal een politieke partij die ‘het hart weet te raken’ en waarmee je je ‘als christen verbonden weet’ (p.3). Onder het kopje strategische doelen spreekt de nota over een ‘groeiend aantal leden die actief betrokken zijn’ en ‘voldoende enthousiaste mensen’ (p.3). Het gaat om een partijstructuur die ‘transparant en eenduidig’ is en die de ‘doelen maximaal ondersteunt’ (p.3). En het gaat om een partijcultuur die gekarakteriseerd wordt door ‘eensgezindheid en onderling vertrouwen’ (p.3).

Ik stem volledig in met de missie en ambitie van de ChristenUnie. Voor mij is het een manier – naast andere manieren – om als een zoutend zout en een lichtend licht in de samenleving te staan. Ook deel ik het ideaal van een politieke partij die harten weet te raken, die actieve betrokken leden kent, en waarin respect en ver-

opgeschud worden!

trouwen kernwaarden zijn. Maar het is niet vanzelfsprekend dat je dit ideaal kunt realiseren. De ChristenUnie legt de lat hier erg hoog. In mijn vakgebied – de organisatiekunde – kom ik dit soort ‘wenslijstjes’ vaak tegen. Maar veel organisaties komen niet verder dan ‘woorden’. Kan dit ideaal gerealiseerd worden? Wat moet je dan als partijorganisatie doen? Welke structuren helpen daarbij? Hoe kun je een bepaalde cultuur ontwikkelen?

Strategische acties

In de strategienota worden een groot aantal strategische acties benoemd om de doelen te realiseren. Veel van deze acties hebben een duidelijk ‘doe-karakter’: doe dit en doe dat. Maar een aantal acties hebben een sterk ‘wens-karakter’: we zouden dit of dat willen realiseren. Ik haal er enkele uit:

1. Investeren in de boodschap. “Daarbij moet gezocht worden naar nieuwe vormen om een groeiende groep leden, kerken en maatschappelijke organisaties actief en met invloed te betrekken bij het denken over en realiseren van onze politieke doelen.” (p.4)
2. Investeren in onze lokale basis. “De ChristenUnie wil faciliteiten, stimulansen en instrumenten bieden aan besturen van lokale kiesverenigingen waardoor het leuk en uitdagend is om dat werk te doen” en “jongeren optimaal inzetten en enthousiasmeren.” (p.5)
3. Investeren in onze volksvertegenwoordigers en bestuurders. “Er is daarom een goede samenwerking nodig tussen” (p.6)
4. Aandacht voor een open cultuur in een heldere structuur. “Versterken van de gerichtheid op de samenleving.” (p.6). “De ... structuur zal helder en transparant moeten zijn. Waarbij er een goed evenwicht moet komen tussen democratie vanaf de basis en het bestuurbaar houden van de partij als geheel ...” “Kernwoorden voor onze cultuur moeten zijn: openheid, betrokkenheid, constructief, zorgvuldig omgaan met en dienstbaarheid aan de ander, betrouwbaarheid, verantwoordelijkheid, vakkundigheid, gedrevenheid, bouwend, verantwoording afleggen, en duidelijkheid.” Actiepunt is het “In kaart brengen van de huidige en gewenste cultuur van de ChristenUnie en het uitwerken van maatregelen gericht op het op de gewenste wijze beïnvloeden van de partijcultuur.” (p.7). Hetgeen uiteindelijk moet resulteren in “Het ontwikkelen van een gedragscode voor politieke en andere functies ... waarop men aanspreekbaar is ...” (p.7)

ChristenUnie in ontwikkeling

In de bovenaangehaalde strategische acties wordt een ‘blauwdruk’ gegeven van de gewenste cultuur: openheid, betrokkenheid, constructief, zorgvuldig omgaan met en dienstbaarheid aan de ander, betrouwbaarheid, verant-

woordelijkheid, vakkundigheid, gedrevenheid, bouwend, verantwoording afleggen, en duidelijkheid. Ook met deze lijst legt de ChristenUnie de lat erg hoog. Maar daar gaat het mij nu niet om. Ik wil uit deze lijst één woord naar voren halen: vertrouwen. En wel omdat uit de literatuur blijkt dat in de ontwikkeling van organisaties alles om ‘vertrouwen’ draait.

Wat is vertrouwen precies? Hoe zit dit verschijnsel in elkaar? Hoe kun je het beïnvloeden? Op enkele plaatsen ademt de nota een geur van maakbaarheid: als je maar de juiste acties neemt dan ... Is vertrouwen maakbaar? Wat zijn de juiste acties dan?

De ChristenUnie is van oorsprong een typisch traditionele organisatie. Het woord ‘traditioneel’ gebruik ik hier in haar originele betekenis ‘met de traditie gegeven’ of ‘in de traditie verankerd’. Die traditie zou ik willen samenvatten met de bijvoeglijke naamwoorden ‘antirevolutionair’, ‘calvinistisch’ en ‘christelijk-sociaal’. In een traditionele organisatie is ‘vertrouwen’ gegeven met de traditie waarin deze organisatie staat. Als de traditie levend is, dan is er automatisch veel vertrouwen in de organisaties die de traditie voortbrengt. Dat betekent dat in een traditionele organisatie ‘vertrouwen’ als het ware een ‘extern’ kenmerk is. Een traditionele organisatie kent nog meer karakteristieken. Ik noem er twee: nadruk op beheersing (structuur, procedures) en een hiërarchische leiderschapsstijl (gezag- en ontzagrelaties).

Ik schreef hierboven dat de ChristenUnie van oorsprong een traditionele organisatie is. Dat is echter aan het veranderen. Onder invloed van het geheel van de maatschappelijke ontwikkelingen – ik noem twee kernwoorden ‘moderniteit’ en ‘postmoderniteit’ – moeten we constateren dat de band tussen een traditie en haar organisaties aan het verdwijnen is. De laatste verkiezingen hebben laten zien dat trouw aan de partij geen vanzelfsprekendheid meer is. En daar heeft de ChristenUnie ook last van. Misschien vinden we deze ontwikkeling pijnlijk. Misschien verwelkomen we dit proces.

Vertrouwen krijg je niet meer automatisch omdat je een christelijke partij bent, maar vertrouwen moet je verdienen. Dat geldt niet alleen naar de kiezer toe maar ook naar de eigen leden.

Maar wat we er ook van denken, onze gevoelens veranderen weinig aan deze constatering.

Het gevolg van deze ontwikkeling is dat ‘vertrouwen’ geen extern kenmerk van een organisatie meer is. Vertrouwen wordt steeds meer een ‘intern’ kenmerk. Dat wil zeggen, vertrouwen krijg je niet meer automatisch omdat je een christelijke partij bent, maar vertrouwen moet je verdienen. Dat geldt niet alleen naar de kiezer toe maar ook naar de eigen leden.

Als deze analyse juist is, dan komt de vraag naar het 'hoe' in volle hevigheid naar voren. Over het 'wat' is niet zoveel verschil van mening. We zijn het er allemaal over eens dat een politieke partij als de ChristenUnie alleen maar iets kan betekenen als zij een goede missie heeft, als er sprake is van een gezonde ambitie, als de structuur transparant is en als de cultuur wordt gekenmerkt door vertrouwen. Maar hoe realiseer je dat?

Actuele situatie

Tussen de regels door erkent de Strategienota dat vertrouwen niet meer vanzelfsprekend is. Onder het hoofdje 'zwakke punten en bedreigingen' wordt de wens uitgesproken dat de ChristenUnie streeft naar een 'cultuur van eensgezindheid en onderling vertrouwen' (p.3). Je hoeft geen 'vreemde in Jeruzalem te zijn' om te begrijpen dat deze wens in nauwe relatie staat met de vorming van de ChristenUnie uit GPV en RPF en met de perikelen rond de laatste verkiezingen. In de wandelgangen komen deze thema's regelmatig aan de orde. Ik noem enkele uitspraken:

- "Er is een vertrouwenscrisis in de partij. Maar niemand durft dat te zeggen."
- "Het politieke debat is verstomd."
- "Partijdemocratie bestaat alleen maar in naam. Op congressen worden alleen maar moties aangenomen die door de partij aanbevolen worden."
- "In de ChristenUnie bestaat een 'haantjescultuur' waarin vrouwen zich niet thuis voelen."

Hoe moeten we naar deze uitspraken kijken? Zijn deze uitspraken karakteristiek voor de situatie waarin de partij verkeert? Of drukken deze uitspraken het gevoel van enkele gefrustreerde leden uit? Naar mijn indruk hebben we hier niet te maken met de mening van slechts enkele leden, maar is er wel degelijk meer aan de hand. Aan de ene kant spelen (cultuur-) verschillen tussen het GPV en de RPF nog steeds een

Het gaat er om dat de organisatie zo wordt ingericht dat mensen tot hun recht komen, dat mensen hun gaven kunnen gebruiken, dat mensen macht en invloed hebben, en dat mensen daadwerkelijk verantwoordelijkheid kunnen dragen.

rol (zie het artikel van Mariëtte Hameeteman in *DenkWijzer*, februari 2003). Aan de andere kant is door verschillende 'incidenten' duidelijk geworden dat het 'rommelt' en 'broeit' in de partij. Ik denk hierbij met name de commotie rond het aftreden van de voormalig partijleider Kars Veling. In de perceptie van veel leden is er sprake van 'eigenmachtig optreden van het bestuur', 'gevaar van populisme', 'onzorgvuldige omgang met mensen', etc. Bewust gebruik ik hier het woord 'perceptie'. Het gaat mij niet om de intentie waarmee het partijbestuur en andere leden gehandeld hebben. Ik ga er vanuit dat het belang van de partij centraal heeft gestaan. Ik ga er ook vanuit dat ieder geprobeerd heeft om op integere wijze te handelen. Maar zo is het niet overgekomen. Het vertrek van Veling heeft dan ook diepe sporen getrokken.

Radicale vernieuwing

Vertrouwen, loyaliteit en enthousiasme zijn niet meer vanzelfsprekend. Je moet er hard voor werken om een cultuur te realiseren die door deze kernwoorden gekarakteriseerd wordt. De Strategienota maakt daarover enkele belangrijke opmerkingen. Als eerste (p.4): "Daarbij moet gezocht worden naar nieuwe vormen om een groeiende groep leden actief en met invloed te betrekken bij het denken over en realiseren van onze politieke doelen." Vervolgens: "Waarbij er een goed evenwicht moet komen tussen democratie vanaf de basis en het bestuurbaar houden van de partij als geheel ..." (p.7). Van Daalen schreef in zijn eerder genoemde bijdrage in *DenkWijzer*: "Betrokkenheid genereer je mijns inziens door dicht bij mensen aanwezig te zijn en hun zoveel mogelijk verantwoordelijkheid te geven. Enthousiasme komt voort uit het feit dat iemand op zijn eigen niveau en interessegebied kan bijdragen aan de club." In deze opmerkingen zit naar mijn gevoel de crux van de hele discussie over het 'hoe' van de vernieuwing van de partij verborgen. Het gaat om 'actief en met invloed betrekken' en om 'democratie vanaf de basis'. Het gaat om 'eigen verantwoordelijkheid' en om 'op eigen niveau en eigen interessegebied iets bijdragen'.

Mensgericht organiseren

Hoe doe je dat? In de organisatiekunde is een stroming die zich met bovenstaande vragen uitvoerig heeft bezig gehouden. Deze stroming wordt wel aangeduid met de term 'participatieve democratie' (de vakterm is 'Socio-Technical Systems Design' of kort gezegd 'sociotechniek'). Wat wordt er onder 'participatieve democratie' verstaan? In deze benadering heeft het woord 'democratie' een heel specifieke betekenis. Het gaat niet om een representatieve democratie. Het heeft niets van doen met 'over van alles meepraten'. Het heeft helemaal niets te maken met de 'macht aan het volk'. Het woord 'participatieve democratie' heeft betrekking op het meedenken, meedoen, meebeslissen en mee-uitvoeren op gebieden waarop iemand deskundig is. In de organisatiekunde is veel onderzoek gedaan naar enthousiasme, betrokkenheid en vertrouwen. Het blijkt dat als de vanzelfsprekende band tussen traditie en organisatie verloren gaat, deze kenmerken alleen te vinden zijn in een organisatie die haar leden weet te mobiliseren en die haar leden invloed en macht geeft op gebieden waarop ze deskundig zijn. Zo'n organisatie vraagt om een leiding die dicht bij haar leden staat, die uitermate goed communiceert, en die zich richt op het managen van processen. Met andere woorden, een participatieve democratie.

Ik ben me er van bewust dat de term 'participatieve democratie' negatieve associaties kan oproepen. Een alternatief zou de term 'mensgericht organiseren' kunnen zijn. Waar het mij om gaat is het volgende. Met de term 'participatieve democratie' of 'mensgericht organiseren' wil ik een organisatie aanduiden die gekarakteriseerd wordt door respect voor mensen. Een organisatie waarin bestuurders respect

hebben voor de leden en de leden voor de bestuurders. Het gaat er om dat de organisatie zo wordt ingericht dat mensen tot hun recht komen, dat mensen hun gaven kunnen gebruiken, dat mensen macht en invloed hebben, en dat mensen daadwerkelijk verantwoordelijkheid kunnen dragen. Macht en invloed heb je nodig om verantwoordelijkheid te kunnen dragen. Macht en invloed: voor bestuurders én voor leden. Een partijbestuurder heeft niet alleen macht en invloed omdat hij of zij een bepaalde positie inneemt. Maar hij of zij heeft vooral macht en invloed als hij of zij dicht bij de leden staat, goed kan communiceren en uitstekend processen kan managen. In dit verband mogen we ook rustig over de macht en invloed van een partijlid spreken. Een lid heeft macht en invloed omdat hij of zij deskundig is op een bepaald gebied. Partijbestuurders en partijleden hebben vervolgens allemaal bevoegdheden nodig om hun macht en invloed te kunnen uitoefenen en deze bevoegdheden moeten door alle 'partijen' gerespecteerd worden.

De ChristenUnie kent een goed-ontwikkelde achterban. Op alle gebieden zijn deskundigen te vinden. Niet alleen als het om een theoretische doordenking maar ook als het om praktische ervaring gaat. Daar komt bij dat we in een rijke traditie staan. Een traditie van denken. Een traditie van doen. De missie en ambitie van de ChristenUnie kunnen niet gerealiseerd worden met 'oude' structuren. Het geschetste ideaal van een politieke partij vraagt om een 'participatieve democratie' of 'mensgerichte organisatie'. Er is geen andere weg. De partij zal danig opgeschud moeten worden.

Dicht bij mensen staan

Van Daalen geeft aan dicht bij de mensen te willen staan. Dat lijkt mij een prima uitgangspunt. Laat de partij op deze manier ontdekken op welke gebieden de leden deskundig zijn, kunnen bijdragen in de gedachtevorming, willen participeren in de besluitvorming, en verantwoordelijkheid willen dragen in de uitvoering. Laat de partij dan ook samen met de leden nieuwe processen en nieuwe structuren ontwikkelen om dit organisatorisch te ondersteunen. Partijprogramma's en wetenschappelijke studies kunnen op andere manieren tot stand komen. Veel meer partijleden kunnen ingeschakeld worden dan nu het geval is. Congressen moeten op een andere manier georganiseerd worden. Partijbestuur en partijapparaat zullen anders moeten gaan werken. Een goed voorbeeld van een vernieuwing is de 'permanente campagne'. Een ander goed voorbeeld is de actie 'Meer hoop zonder dope' waarin op slimme wijze gebruik gemaakt wordt van de verschillende netwerken. Het verkiezingsprogramma kan ook veel meer interactief en op een ander niveau in de organisatie vastgesteld worden. Deelprogramma's kunnen door betrokken leden en betrokken netwerken geformuleerd worden – binnen zekere kaders. Als dit op een goede manier gebeurt dan zullen de gedachten van de ChristenUnie al via de netwerken verbreed worden voordat er nog maar een kiezer gestemd heeft! Ook voor de vaststelling van de verkiezingslijst zijn procedures te ontwikkelen die meer recht doen aan de opvattingen die onder de leden van de partij leven.

Het behoeft geen betoog dat een werkelijke democratische structuur van de partij – in de betekenis zoals boven aangeduid – zal leiden tot een radicale vernieuwing van de partijstructuur. En ... als leden zich anders gaan gedragen – het partijbestuur zal voorop moeten gaan – dan zal de partijcultuur ook veranderen. 'Enthousiasme', 'betrokkenheid' en 'vertrouwen' hoeven geen onbereikbaar ideaal te zijn.

Eén ding wil ik nog benadrukken. Vernieuwing van structuren en cultuur begint bij een vernieuwing van het hart. Daar waar denken en doen in afhankelijkheid van God plaatsvindt, gebeuren mooie dingen. Laten we zo onze weg gaan

Graag ontvangen wij voor het volgende nummer van DenkWijzer en voor de verdere uitwerking van deze ideeën door het WI veel reacties!

KennisNetWerken

In 2002 zijn er diverse KennisNetWerken rondom het Wetenschappelijk Instituut (WI) in het leven geroepen met daarin (ervarings-)deskundigen die mee willen denken met het WI. Indertijd zijn er vier KennisNetWerken opgezet: Samenleving, Openbaar Bestuur, VROM en een klein juristen-groepje. Deze opzet in vier vaste groepen blijkt in de praktijk niet zo goed te werken.

Graag willen we in de komende tijd de KennisNetWerken een stevige doorstart laten maken! Doet u mee?!

De KennisNetWerken worden gevormd door donateurs (inclusief alle bestuurders, want die zijn automatisch ook donateur). De KennisNetWerken zijn voortaan hoofdzakelijk digitaal, hoewel het altijd kan voorkomen dat een groepje deskundigen elkaar eens opzoekt voor brainstorm of discussie. De KennisNetWerken gaan functioneren volgens een twee-sporen-aanpak:

1. deskundigen kunnen via de website van het WI aangeven op welke terreinen zij kennis en/of ervaring hebben. Wij gaan onze database met deskundigheden verbeteren en aanvullen, zodat we op het juiste moment de juiste mensen kunnen benaderen (bijvoorbeeld met de vraag om reactie op een artikel, stelling, rapport o.i.d. of met de vraag om een artikel te schrijven over een concreet onderwerp)
2. deskundigen kunnen zich via de website van het WI aanmelden per publicatie, per project of (!) per hoofdstuk van het *Handboek Gemeente en Provincie*. Zij worden dan benaderd met concrete vragen, concept-teksten e.d..

Met het invullen van uw gegevens op de website verplicht u zich nergens toe. Op elke concrete vraag van onze kant heeft u natuurlijk het recht om 'nee' te zeggen (bijvoorbeeld omdat het dan net even niet goed uitkomt).

Het WI wil met haar KennisNetWerken de menings- en beleidsvorming in de partij faciliteren. Zo maken we met elkaar de ChristenUnie sterker en effectiever.

Graag nodigt het WI alle donateurs uit het formulier op onze site in te vullen: <http://www.wi.christenunie.nl/main.php?tekstId=123>

Beginsel en praktijk bij collectieve acties in de christelijk-sociale beweging

'Vrede door Recht'

Door Paul Werkman en Rolf van der Woude, projectmedewerkers *Geschiedenis Christelijk Sociale Beweging* aan het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden)

Begin 1871, nog voordat van vakbeweging, arbeidsregels laat staan sociale wetgeving sprake was en filantropie de enige manier was om de noden van de samenleving te verzachten, greep de Amsterdamse predikant Abraham Kuyper de abominabele positie van het overgrote deel van de arbeiders aan om de kerk te wijzen op wat barmhartigheid in die situatie betekende. Er is, zo beklemtoonde hij, toch geen kerk denkbaar “zonder hart voor zulk een lijden en zonder de innerlijke drang, om haar Heiland, die ze aanbidt, ook hier in de majesteit zijner reddende, heilbrengende liefde te doen schitteren?” Dan is strijd tegen “geïsoleerd maatschappelijk kwaad” niet genoeg. Nodig is “een aanvatten met heilige bezieling des geloofs van het maatschappelijk vraagstuk zelf”.¹ Voor Kuyper stond het vast dat het oplossen van maatschappelijke vraagstukken geen zaak was van individuen of los-vaste groepen. Optreden in hechte organisaties was nodig en daarbij introduceerde hij een nieuw element in de Nederlandse sociale geschiedenis.

Optocht van de Nederlandsche Christelijke Geheelonthouders Vereeniging ca 1930. In het midden loopt mee de hervormde predikant dr. J.R. Slotemaker de Bruïne (1869-1941). Hij schreef de reeks *Christelijke Sociale Studiën*, die vanaf 1908 verschenen en hem veel invloed gaven. Hij was minister van Arbeid, Nijverheid en Handel, van Sociale Zaken en van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Deze bijdrage richt zich speciaal op collectieve acties op het terrein van werk, arbeidsvoorwaarden en inkomen. Vanaf het ontstaan van werkgevers en werknemersorganisaties - zo ongeveer 1870 - is er veel over gesproken en nagedacht. Er is ook een zekere christelijke traditie ontstaan, die zich echter in de loop van de tijd aanpaste aan de veranderende omstandigheden. Dat maakt het mogelijk veranderingen te beschrijven en te analyseren. Om het beeld zo scherp mogelijk te krijgen, ligt het accent op de 'harde' actie van de staking.

De leerschool, 1870-1903

Maatschappelijk actie, in grote organisatorische verbanden, zoals we dat in het laatste kwart van de negentiende en twintigste eeuw hebben gekend, is een bij uitstek modern verschijnsel. Dat heeft alles te maken met de scheiding van kerk en staat, die na de Franse Tijd ook in ons land zijn beslag kreeg. Kerk en staat kregen niet alleen hun eigen terrein toegewezen, hun taken werden wezenlijk beperkt. De kerk was er voor het individuele geestelijk heil, de overheid voor orde en veiligheid. Tussen kerk en staat kwam een groot, open domein beschikbaar, waar de vrije, geletterde en beschaafde burger de samenleving vorm kon geven. Uiteraard was dit ideaal van een vrije, liberale natie een utopie. De kerk heeft nu eenmaal een woord voor de wereld en de overheid heeft met meer te maken dan alleen geletterde, brave burgers. In de praktijk bracht het liberalisme groeiende ongelijkheid, schrikbarende arbeidsverhoudingen, kinderarbeid en pauperisme. Maar er was meer wat Kuyper tot zijn oproep bracht het maatschappelijk vraagstuk bij de wortel aan te vatten.

Na 1850 moderniseerde de economie en ontstond het grootbedrijf. Daardoor verdwenen de aloude patriarchale sociale verhoudingen. De verhouding patroon werklieden verzakelijkte en er ontstond een anonieme arbeidersklasse. En ook de gedachte van het vast verbond van God - de protestantse wel te verstaan - Nederland en Oranje bleek een wankele basis te hebben. Katholieken

wilden een gelijkwaardige plaats onder de Nederlandse zoon en de opkomende socialistische beweging verketterde de drie K's: kerk, kroeg en kapitaal.

Het was Kuiper die begreep dat Nederland een plurale samenleving geworden was. Wilden de orthodox-protestanten niet kopje onder gaan bij de wassende invloed van liberalen, vrijzinnigen, katholieken en socialisten, dan zouden zij hun plaats op het maatschappelijk middenveld moeten opeisen. In zijn ogen was er actie nodig. De goeemeente moest uit apathie gewekt worden. Voorts was ook organisatie geboden. De eerste grote stap was het volkspetitionnement in 1879, waar Kuiper ook de drijvende kracht achter was. Het doel was eenmalig - Koning Willem III ervan overtuigen de nieuwe onderwijswet, die nadelig

Over één ding was men het eens: christelijke actie moest ingebed worden in een sterke organisatie

was voor het bijzonder onderwijs, niet te tekenen -, maar belangrijke organisaties, zoals de Antirevolutionaire Partij kwamen er uit voort. Het nieuwe van Kuiper was dat hij de organisaties van onderop wilde opbouwen. Het volk zelf moest gemobiliseerd en tot actie gebracht worden. Daarom startte hij in 1872 met het dagblad De Standaard. Kuiper had zich laten inspireren door de Engelse vakbeweging en een realistische kijk ontwikkeld op de arbeidsverhoudingen. De arbeider had het recht zijn arbeidskracht zo duur mogelijk te verkopen. En mocht een hardvochtige patroon dit recht niet honoreren, dan bezat "de zwakke een rechtsmiddel: de werkstaking". En "de kerk, die sinds negentiende eeuw, zonder aanzien des persoons, de rechten van allen verdedigt, staat hier den arbeider volkomen ter zijde".² Christelijke arbeidersorganisaties waren niet persé nodig. Dat zou de kracht van de vakbeweging alleen maar versnipperen. Zelf was hij ook een prominent lid van de algemene journalistenvereniging.

Lang niet alle orthodox-protestanten waren het met Kuiper eens. De Amsterdamse metselaar Klaas Kater was in deze dagen juist uit het Algemeen Nederlands Werklieden Verbond gestapt, om dat die volgens hem een te vrijzinnige koers ging varen. Met hulp van de bierbrouwer Willem Hovy en anderen richtte hij het Werkliedenverbond Patrimonium op, dat een orthodox-protestantse signatuur kreeg. Kater en de zijnen waren ten aanzien van de sociale verhoudingen conservatiever dan Kuiper. Hij vond "elke werkstaking, als vrucht der revolutie, ongeoorloofd".³ Confrontatie tussen arbeider en patroon was ongepast. Daarom was er in Patrimonium ook plaats ingeruimd voor werkgevers. Beide standpunten streden in deze leertijd van de christelijk-sociale beweging om hun gelijk. De conservatieven, die arbeidsconflicten als een gezagskwesitie beschouwden, hadden de overhand, vooral omdat de socialistische beweging sterker werd. Kuipers visie om arbeidsconflicten als

een civiel-rechtelijke probleem te zien en dus staking als uiterste middel goed te keuren, kreeg snel het etiket klas-senstrijd opgedrukt. Verandering kwam er eerst door de nood van de tijd. Rond 1890 ging het Nederland economisch erg slecht en de socialisten wonnen terrein. Arbeidsconflicten en stakingen waren aan de orde van de dag. De overheid moest marechaussee's inzetten om orde en rust te bewaren. In 1891 brak in het Noordfriese Het Bildt de eerste georganiseerde landarbeiderstaking uit, uitgeroepen door de landarbeiderbond Broedertrouw. In deze bond was de invloed van de anarchistisch ingestelde Sociaal Democratisch Bond voelbaar, maar ook christelijke arbeiders stakten mee. Gezien de benarde positie van de landarbeiders en de harde opstelling van de boeren, stelde het Friese Patrimonium zich achter de staking, betuigde steun aan stakers en riep de christelijke boeren op toe te geven en geen 'onderkruipers' in te huren. Deze houding liep uit op een motie van wantrouwen tegen het conservatisme van het landelijke Patrimonium en ander gereformeerde organisaties zoals de Antirevolutionaire Partij. Om de gemoederen te bedaren en de onvrede te kanaliseren, werd in 1891 een Eerste Sociaal Congres georganiseerd. Christelijk-sociale actie, staking voorop, stond daar in het brandpunt van de belangstelling. De meningen waren verdeeld, waardoor er een compromis werd geformuleerd. Staking werd geoorloofd geacht, soms zelfs als plicht gezien, maar er werden zoveel restricties aan verbonden, dat er in de praktijk weinig mogelijkheden waren. Politieke stakingen werden als uit den boze bestempeld, stakingen moesten werkelijk een alleruiterste middel zijn, de openbare orde mocht geen gevaar lopen enzovoorts. Belangrijk was dat er ruimte werd gezocht voor alternatieven. Arbitrage, scheidsgerechten, Kamers van Arbeid zouden een weg moeten openen voor een harmonische oplossing van arbeidsconflicten.

De negentiende eeuw was een leerschool voor christelijk-sociale actie. Omdat er verschillende visies waren, was de praktijk vaak beslissend voor de houding. Het was ook meer een evolutionair dan gestuurd proces. Maar over één ding was men het eens: christelijke actie moest ingebed worden in een sterke organisatie.

De weg naar harmonie, 1903-1940

De spoorwegstaking van 1903 is waarschijnlijk het enige arbeidsgeschil dat onderdeel geworden is van ons collectieve geheugen, al was maar door de prenten die de karikaturist Albert Hahn van het conflict maakte. Voor de confessionele vakbeweging was het een waterscheiding. Het was nu duidelijk dat met de socialistische organisaties niet viel samen te werken. Die hadden er een politieke staking van gemaakt en nog wel gericht tegen het 'eigen' confessionele kabinet-Kuiper. Uiteindelijk zouden ook de protestantse en katholieke sociale beweging uit elkaar gaan. De katholieke bisschoppen dwongen deze scheiding af. Zij wilden een exclusief katholieke vakbeweging, om zo hun gezag te kunnen handhaven. Er werd in 1903 meer duidelijk. Nederland was niet

rijp voor de revolutie en de socialistische vakbeweging diende voortaan binnen wettelijke kaders te handelen. De anarchistische en utopistische socialistische vakbonden kwamen allengs in gematigder vaarwater terecht en richtten zich meer en meer op verbetering van de concrete leef- en arbeidsomstandigheden. Ondanks de nederlaag van de soci-

In samenwerking met en ook onder sterke drang van de overheid werd actievoeren een institutionele bezigheid, waarmee niet meer de leden zich primair bezighielden, maar de professionals.

alistische beweging was het duidelijk dat er sociale hervormingen nodig waren, wilden niet nog meer christelijke arbeiders zich teleurgesteld van de christelijk-sociale beweging afwenden. In 1909 werd daarom het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) opgericht om de christelijke arbeiders, met name de protestantse, onderdak te bieden. In deze situatie kreeg de ethisch-hervormde predikant A.S. Talma steeds meer invloed. Zijn sociale bewogenheid had hem er toe gebracht zich bij het voor hem toch wel erg gereformeerde Patrimonium aan te sluiten. Zijn activiteiten in het verbond hadden hem de erenaam 'Leeuw van Patrimonium' opgeleverd. In 1901 kwam hij voor de Antirevolutionaire partij in de Tweede Kamer. Hij was een man van de praktische benadering, in de lijn van Kuyper. In 1908 werd hij minister van Landbouw, Nijverheid en Handel in het confessionele kabinet van de antirevolutionaire premier Th. Heemskerk. Zijn grote ambities, om een stelsel van sociale voorzieningen en wetten te realiseren, kon hij niet waarmaken. De tegenkrachten, niet in de laatste plaats bij conservatieve orthodox-protestanten, waren nog te groot. Een belangrijke opponent was de Amsterdamse predikant J.C. Sikkel. Deze probeerde de Kuperiaanse ideeën over de organische (natuurlijke) opbouw van de samenleving en de indeling ervan in verschillende levenskringen, elk met een eigen taak en verantwoordelijkheid, op het bedrijfsleven toe te passen. Daarbij koos hij niet de bedrijfstak als uitgangspunt, zoals Kuyper, Talma en het CNV deden, maar de onderneming. Die onderneming was volgens Sikkel bij uitstek een "arbeidsgemeenschap in organische samenhang". In elke

onderneming moesten, binnen de bestaande arbeidsverhoudingen, in overleg de arbeidsverhoudingen worden vastgesteld. De notie van de organische arbeidsgemeenschap en staking verdroegen elkaar uiteraard niet. En vakbonden en overheid hadden hier geen taak. Inmenging van hun kant betekende: "ware Revolutie en als het ware de vernietiging van het Bedrijf."⁴

Het mislukken van de spoorwegstaking betekende allerm minst het ontstaan van harmonische arbeidsverhoudingen. Na 1900 groeide juist de arbeidsonrust. In een aantal golven - in 1902 en 1903 en van 1911 tot 1913 - spoelden stakingen over ons land. De goede economische toestand was daar debet aan. Vanaf 1895 groeide de economische activiteit sterk en de arbeiders kwamen in een gunstige positie om verbetering van de arbeidsvoorwaarden te eisen. Het beeld is dat het sociaal-democratische Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) hierbij het voortouw nam en het CNV en de katholieke organisaties op de rem traptten. In absolute aantallen gemeten klopt dat ook wel, maar als de relatieve aandelen worden berekend, liggen de verhoudingen anders.⁵ De mislukte spoorwegstaking had de socialistische bonden zozeer aangeslagen dat het enige tijd duurde voor zij zich hadden hervonden. In de periode voor de Eerste Wereldoorlog was het CNV relatief veel bij stakingen betrokken, in de periode daarna waren de katholieke vakbonden opvallend vaak actief. De onrust bij de katholieke arbeiders kwam voort uit de poging die katholieken hadden ondernomen de sociale tegenstellingen te verzoenen. Progressieve katholieken poogden bedrijfsorganisaties te

Het maatschappelijk middenveld dat Kuyper zo enthousiast door zijn mensen wilde bezetten, is grotendeels verdwenen en voor zover het nog bestaat ligt het er akelig verlaten bij.

stichten waarin patroons en arbeiders gezamenlijk de problemen oplosten. De vreugde duurde maar kort. De tijd was er niet rijp voor. Uit teleurstelling en om de arbeiders te kunnen blijven binden stelden de katholieke

De verzamelde christelijk-sociale beweging van Schiedam - van vakbond tot geheelonthoudersvereniging - geportretteerd ca 1930.

vakbonden zich hard op tegen de werkgevers. In 1926 kwamen zij uit met het zwartboek *Om waarheid en recht*, waarin het asociale optreden van katholieke werkgevers met naam en toenaam aan de kaak werden gesteld. De radicaliteit van de katholieken is deels te verklaren uit de achterban: de massa handarbeiders uit Brabantse industriesteden. In vergelijking daarmee telde het CNV meer ambtenaren, employés en landarbeiders, die gewoonlijk minder tot radicaliteit neigden.

De praktische en pragmatische ideeën over regeling van arbeidsvoorwaarden, zoals die binnen het CNV tot ontwikkeling kwam, werd binnen het protestantse denken dominant. De conservatieve lijn, zoals die binnen de overwegend hervormde Christelijk Nationale Werkmansbond (CNWB) opgeld deed werd naar de zijlijn gedrongen. De CNWB verwierp elke vorm van staking en had weinig op met concrete vakbondsactie. Veel meer richtte de bond zich op het vormen van fondsen om de arbeiders in tijd van nood of ziekte bij te staan.

Het doel heiligt nooit de middelen en de rechtsstaat is het kader van actievoeren

Belangrijk daarbij was de juridische inkadering van christelijk-sociaal actievoeren. Een essentieel instrument was de collectieve arbeidsovereenkomst, die na de invoering in 1907 jaar naar jaar populairder werd. In de protestantse arbeidersbeweging kreeg de cao waardering als 'vredesinstituut' en 'koninklijk strijdmiddel der vakbeweging' - een veelzeggend antwoord op de socialistische tegenspeler, waar de werkstaking dat vorstelijk predikaat had gekregen.⁶ De ontwikkeling van de cao werd sterk gestimuleerd door de overheid. In de crisisjaren kon de overheid dit ook afdwingen. Aan steun voor het bedrijfsleven werden voorwaarden verbonden over het verplicht afsluiten van cao's en het onderwerpen aan arbitrage bij het ontstaan van arbeidsgeschillen. Het CNV juichte deze bemoeienis toe.

Op dit punt komen de werkgevers sterker in beeld. De meeste ondernemers hadden is eerste instantie tegen arbeidsonrust en stakingen pogen te verwerpen door het uitsluiten van de arbeiders. Meestal beslisten ondernemers hier individueel over of min of meer in ad hoc verband. Pas na de Eerste Wereldoorlog werden de werkgeversbonden hechter. De boerenorganisaties, zoals de protestantse Christelijke Boeren- en Tuindersbond waren het sterkst georganiseerd. De bond stimuleerde de leden om mee te werken aan het afsluiten van cao's, accepteren van arbitrage en het aansluiten bij sociale verzekeringsinstellingen.

Het spontane actievoeren verloor na 1903 aan invloed. De organisaties traden steeds meer op de voorgrond. In samenwerking met en ook onder sterke drang van de overheid werd actievoeren een institutionele bezigheid, waarmee niet meer de leden zich primair bezighielden, maar de professionals. Zij onderhandelden en gebruikten (dreiging

met) acties als onderhandelingswapen, om vervolgens de achterbannen te disciplineren en aan naleving van de gesloten collectieve overeenkomsten te houden.

De institutionalisering en heroriëntering, 1945-2000

Na de Tweede Wereldoorlog waren overheid en sociale partners het hartgrondig met elkaars eens dat van de sombere jaren dertig en de afschuwelijke oorlogsjaren zo snel afscheid genomen moest worden. De opbouw van de verzorgingsstaat hoefde niet langer een utopie te zijn.

Harmonie en overleg waren de toverwoorden. Gezamenlijk werd een corporatistisch bouwwerk opgericht met instanties als de Stichting van de Arbeid, de Sociaal Economische Raad, het Landbouwschap en nog veel meer raden en overlegorganen. Niet iedereen kon zich hierin vinden. Aan de linkerkant doemde de communistische Eenheids Vakcentrale (EVC) op, die vlak na de oorlog de harmonie met stakingen en onrust verstoerde. De wederopbouwmentaliteit en Koude Oorlogssfeer sloegen echter de voedingsbodem onder die organisatie weg. Aan de rechterkant klonken waarschuwendende woorden van verontruste christenen die meenden dat het CNV van het rechte spoor week. Deze kritiek werd acuut toen in 1944 de Gerereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) zich afsplitsten. Veel 'vrijgemaakten' vonden het in toenemende mate onaanvaardbaar dat zij kerkelijk gescheiden optrokken, maar in politieke partij, vakbonden en andere maatschappelijke organisaties eenheid verondersteld werd. Toen de kritiek op het CNV aanzwol, kwam het tot de oprichting van het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond (GMV) in 1952. Het GMV oriënteerde zich weer op Sikkel en stelde de geestelijke gemeenschap van werkgever en werknemer centraal. Zeer bewust werden beiden in het Verbond samengebracht. De belangrijke figuren van het eerste uur waren dan ook de arbeider Jac. Wijnands en de werkgever P. Groen. Hoewel zeker niet alle GMV'er staken als ongeoorloofd zagen, leefde deze gedachte binnen het Verbond wel

Het was Kuyper die begreep dat Nederland een plurale samenleving geworden was. Wilden de orthodox-protestanten niet kopje onder gaan bij de wassende invloed van liberalen, vrijzinnigen, katholieken en socialisten, dan zouden zij hun plaats op het maatschappelijk middenveld moeten opeisen. In zijn ogen was er actie nodig.

sterk. In krachtige bewoordingen keerde men zich ook tegen de groeiende overheidsinmenging op het maatschappelijk middenveld. Door invoering van sociale wetgeving als de Bijstandswet overschreed de overheid haar bevoegdheden. Zolang de welvaart groeide, de arbeiders dit in positieve zin in hun portemonnee merkten, de verzorgingsstaat desondanks betaalbaar bleef, en in de verzuilde verhoudingen de vakbeweging greep op haar leden hield, was er voor velen weinig reden tot protest of actie. Tussen 1945 en 1970 was de actiebereidheid dan ook gering - zo gering dat buitenlandse onderzoekers af en aan liepen om achter 'het geheim' van de Nederlandse arbeidsvrede te komen. Toch kwam de verzorgingsstaat op een dood punt

Ruim 10.000 christenen hielden op 10 april 2001 in Den Haag een stil protest tegen de aanneming van de euthanasiewet door de Eerste Kamer

terecht en niet alleen omdat de oliecrisis in 1973 een definitief einde aan de groeiperiode maakte. Ook de vakbonden waren uiteindelijk niet bereid zich helemaal over te geven aan het corporatistisch bestel. Voor de confessionele bonden mag dat merkwaardig heten. Vanaf het begin van de twintigste eeuw hadden zij gepleit voor institutionalisering van het arbeidsvoorwaardenbeleid. Arbitrage, cao's, scheidsgerechten, bedrijfsorganisatie hadden in principe hun volle instemming. Maar uiteindelijk schrokken zij terug. Zij wilden zich niet overbodig maken.

De vakbonden waren uiteindelijk niet bereid zich helemaal over te geven aan het corporatistisch bestel. Voor de confessionele bonden mag dat merkwaardig heten. Vanaf het begin van de twintigste eeuw hadden zij gepleit voor institutionalisering.

Aan het eind van de jaren zestig volgde de langzame maar gestage afbraak van het corporatistische bouwwerk. Het neomarxisme vierde hoogtij. De structuren kregen de schuld en moesten afgebroken worden. Actiecomités voor of tegen van alles en nog wat bepaalden de discussie. De politieke staking werd weer actueel, want de alomtegenwoordige overheid met zijn onpersoon-

lijke bureaucratie moest afgebroken worden om de verbeelding aan de macht te laten komen. Het CNV ontplooidde opmerkelijk veel activiteit. Het deed volop mee aan de politiek getinte algemene werkonderbreking van 1970 en aan de ambtenarenstakingen van 1983. Staking tegen de overheid als werkgever (niet als wetgever!), werd in het CNV in 1984 principieel aanvaard en andere, eertijds ook afgewezen, actiemiddelen als bedrijfsbezettingen waren niet langer onbespreekbaar. Dat had mede te maken met de opkomst van een sociaal-maatschappelijk christendom. De theologische fundering van het vakbondswerk raakte op de achtergrond. Verandering en verbetering van de maatschappelijke structuren kwamen hoog in het vaandel te staan. Het CNV steunde daarom ook de doelstelling van het

kabinet-Den Uyl: spreiding van kennis, inkomen en macht. Als reactie hierop, en op de toetreding van katholieken tot het CNV, ontstond in 1984 de Reformatorisch Maatschappelijke Unie (RMU). De opvattingen van de RMU lagen in dezelfde lijn als het GMV, alleen rekruteerde de RMU de leden uit de groep reformatorische christenen. De veranderende maatschappijopvattingen kregen ook bij de zo lang gezagsgetrouwe boerenbonden voet aan de grond. Toen de boeren in het begin van de jaren negentig protestacties organiseerden en menige tractorcolonne richting Den Haag ronkte, waren daar nogal wat CBTB'ers bij. De afbraak van de verzorgingsstaat gaat door. Individualisering en secularisering verminderen de inzet voor levensbeschouwelijk georiënteerde organisaties. Dat is niet het enige. De arbeidersklasse verdwijnt grotendeels uit de economie, die meer en meer gebaseerd is op individuele kennis en kunde. De op de gemeenschap gerichte burger wordt een calculerend individu, dat steeds minder te porren is voor organisatie en vrijwilligerswerk. De overheid, geconfronteerd met de onbetaalde rekening van sociale vangnetten als de WAO, trekt zich terug, om het de bur-

gers allemaal zelf te laten uitzoeken. De door idealen en levensbeschouwelijk gedreven instituten als woningbouwcorporaties, zorginstellingen en onderwijsorganen worden logge bureaucratische instellingen die of tegen de overheid aanleunen of commercialiseren. En de vakbonden krijgen de achterban steeds moeilijker gemobiliseerd. Het Malieveld hoefde vorig najaar niet ingezaaid te worden, want de actiebereidheid om tegen het regeringsbeleid te protesteren was te gering. Het maatschappelijk middenveld dat Kuiper zo enthousiast door zijn mensen wilde bezetten, is grotendeels verdwenen en voor zover het nog bestaat ligt het er akelig verlaten bij. Is de cirkel weer rond? Zijn we aanbeland op een punt waarop het woord van Groen van Prinsterer van 150 jaar leden weer toepasselijk wordt? Die verzuchtte in 1848, sprekend over de ieder-voor-zich samenleving, die sinds het einde van de 18e eeuw was ontstaan: 'er is geen middel om, gewijzigd, de associatiën te doen herleven, die men zoo roekeloos onder de revolutionaire bouwvallen heeft vernagruisd?' Gewijzigd, dat wel!⁷

Ter afsluiting

Het is opvallend dat deze bijdrage, die een beeld zou moeten geven van christelijk actievoeren op het zo belangrijke gebied van werk en inkomen van in de laatste pakweg honderd jaar, eigenlijk zo weinig actie laat zien. Niet dat er niet talloze grote en kleine werkonderbrekingen genoemd hadden kunnen worden, waarbij ook christelijk georganiseerde

werknemers en werkgevers betrokken waren. Maar het algemene beeld is dat organisaties, bonden, verenigingen en instanties de hoofdrol voor zich op gingen eisen. En op de keper beschouwd, is dat niet verwonderlijk. De christelijk-sociale beweging ging het nooit om actie op zich. Wat de christelijk-sociale beweging in essentie wilde, is kernachtig eens door C. Smeenk, een belangrijk voorman van de christelijk-sociale beweging geformuleerd als: "Vrede door recht".⁸ In de leerschool naar organisatie had men ook ondervonden, hoeveel ondoordacht actievoeren kapot kan maken. Valt er, nu het in strakke en hiërarchische organisaties actievoeren meer en meer verleden tijd wordt, nog iets te leren van het typisch verzuilde organisatieleven? Een model levert het zeker niet op, want elke actievorm is sterk gerelateerd aan de vragen van de tijd. Wel kende de christelijk-sociale beweging een aantal karakteristieken die overweging verdienen, die in een aantal vragen geformuleerd kunnen worden: wat moet er, wat kan er en wat mag er? De eerste vraag was die naar de visie op de maatschappij. Nooit de machtsvraag centraal, maar de zoektocht naar rechtvaardige verhoudingen in bedrijf en samenleving. Talma formuleerde zijn diepste motieven eens als volgt: "Wij moeten de gerechtigheid doen, al lopen we dan ook met het hoofd tegen de muur en elkander dienen, in alle oprechtheid en trouw."⁹ De tweede vraag was die naar wat mogelijk, realiseerbaar en nuttig was. Maatregelen dienden te wortelen in de natie en wat organisch gegroeid was bij de betrokken partijen. Mechanisch geknutsel wees men af. De laatste vraag hield een duidelijke zelfbeperking in: het doel heiligt nooit de middelen en de rechtsstaat is het kader van actievoeren. Politieke stakingen, het schaden van belangen van niet-betrokkenen, en het uitoefenen van dwang werden afgewezen. Het zoeken van harmonie stond altijd voorop.

¹ *De arbeiderskwesie en de kerk* (Amsterdam 1871) inleiding. Geciteerd in: W.F. de Gaay Fortman, *Architectonische critiek. Fragmenten uit de sociaal-politieke geschriften van Dr. A. Kuypere* (Amsterdam 1956) 28 en 29.

² Kuypere schreef dit in één van de eerste nummers van *De Standaard* in 1872. Geciteerd in: P.A. Diepenhorst, *De Loonarbeid* (Kampen 1931) 327.

³ Hij schreef dit in *De Heraut* van 8 april 1877.

⁴ Geciteerd in: R. van der Woude, "Beginsel en belang. De christelijk-sociale congressen en conferenties en de vorming van de identiteit van de protestants-christelijke vakbeweging" in: *Cahier over de geschiedenis van de christelijk sociale beweging deel 3* (Amsterdam/Utrecht 2001) 25-45.

⁵ Wij baseren ons hierbij op het onderzoek van de sociaal-economisch historicus S. van der Velden, die een databestand van stakingen in Nederland heeft opgebouwd. Zie: S. van der Velden, *Stakingen in Nederland. Arbeidersstrijd 1830-1995* (Amsterdam 2000) 166 e.v. <http://www.iisg.nl/databases/stakingen.html>

⁶ M. Ruppert, *De Nederlandse vakbeweging*. 2 dln (Haarlem 1953) dl. II, 26 e.v.

⁷ G. Groen van Prinsterer, *Verspreide geschriften I*, 303.

⁸ C. Smeenk, *Voor het sociale leven*, (Rotterdam 1914) 250

⁹ Geciteerd in: Van der Woude, 'Beginsel en belang'.

Gebruikte literatuur:

- W. Albeda, 'Het conflict' in: *Evangelie & Maatschappij* 27 (1974) 1-17.
- H. Amelink, *Onder eigen banier beknopt overzicht van het ontstaan en de ontwikkeling der christelijke vakbeweging in de beginperiode na de oprichting van de eerste Christelijke Vakvereniging en van de geschiedenis van de oprichting van het Christelijk Nationaal Vakverbond in Nederland* (Utrecht 1950).
- H. Amelink, *Met ontplooiende banieren* (Utrecht 1950).
- N. Barendrecht en D. van der Kamp, 'Wij zouden de dag zegenen wanneer staking voor ons geen strijdmiddel meer behoeft te zijn' in: *Evangelie & Maatschappij* (1980) 4-7.
- P. Borst, 'Het recht tot staken', *Evangelie & Maatschappij* 13 (1960) 241-250.
- P. Borst, 'Staking, arbitrage, dwangsom'. Inleiding gehouden voor het Landelijk Juridisch Studentencongres 1965, 21 april 1965' in: *Evangelie & Maatschappij* 18 (1965) 129-139.
- J. de Bruijn en P.E. Werkman, *Van tuindersknecht tot onderkoning: biografie van Marinus Ruppert Deel I: De jaren 1911-1947* (Hilversum 2001).
- H. Diemer, 'Wat is het eigenlijke doel der vakorganisatie?' in: *Christelijke vakbeweging in beginsel en praktijk* (Rotterdam z.j. [1910]).
- P.A. Diepenhorst, *De loonarbeid* (Kampen 1931).
- J.J. van Dijk en P.E. Werkman, *Door geweld gedwongen. Het CNV in oorlogstijd* (Utrecht 1995).
- C.A. Groenewold, 'De Christelijk Nationale Werkmansbond (CNWB)' in: *Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging deel 2* (Amsterdam/Utrecht 1998) 32-42.
- R. Hagoort, *De Christelijk-Sociale Beweging* (Franeker 1955).
- G.J. Harmsen en B. Reinalda, *Voor de bevrijding. Beknopte geschiedenis van de Nederlandse vakbeweging* (Nijmegen 1975).
- D. van der Kamp, 'Kanttekeningen bij het stakingsrecht' in: *Evangelie & Maatschappij* 33 (1980) 3, 9.
- K. Kruithof, 'Practische vakactie (uitsluiting, werkstaking, posten)' in: *Verslag christelijk-sociale conferentie te Lunteren van 6 tot en met 11 juli 1914* (Utrecht 1951) 52-72.
- J. Lanser, *Actiewerk in perspectief. Schets van een christelijk-sociaal beleid* (Z. pl. 1965).
- C. van Nierop, 'Het recht tot staken' in: *Evangelie & Maatschappij* 13 (1960) 294-301.
- D.W. Ormel, 'Het vraagstuk der werkstaking' in: *Evangelie & Maatschappij* I (1947/1948) 100-106 en 128-135.
- J.W. Overeem, 'De Reformatorisch Maatschappelijke Unie (RMU) in: *Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging deel 2* (Amsterdam/Utrecht 1998) 131-140.
- *Proces verbaal van het Sociaal Congres, gehouden te Amsterdam den 9, 10, 11, 12 november 1891* (Amsterdam 1892).
- A. van Renssen, 'Het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond en het CNV' in: *Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging deel 2* (Amsterdam/Utrecht 1998) 113-131.
- J.S. Ruppert jr., *Werkstaking. Directe actie verbreking dienstbetrekking bij werkstaking en inachtneming van opzegtermijn. Een referaat voor den socialen cursus van het Chr. Nation. Vakverbond gehouden in augustus 1918 te Arnhem* (Rotterdam 1920).
- M. Ruppert, *Naar een rechtsorde van de arbeid* (Den Haag z.j.).
- M. Ruppert, *De Nederlandse vakbeweging* (Haarlem 1952 twee delen).
- C. Smeenk, *Voor het sociale leven* (Rotterdam 1914).
- H.J. Stins, 'Tactiek bij loonbewegingen en stakingen' in: *Christelijke vakbeweging in beginsel en praktijk* (Rotterdam z.j. [1910]) 67-77.
- G. van der Veen en B. Klandermans, *Tussen overleg en strijd. CNV en collectieve acties* (Kampen 1990).
- G. van der Veen, *Principes en praktijk. CNV-leden over collectieve acties* (Kampen 1992; diss. VU).
- G. van der Veen, 'Vakbondsleden over acties', in: B. Klandermans en J. Visser ed., *De vakbeweging na de welvaartstaat* (Assen 1995) 139-157.
- S. van der Velden, *Stakingen in Nederland. Arbeidsstrijd 1830-1995* (Amsterdam 2000).
- P.E. Werkman, "'Rijken en armen ontmoeten elkaar"? De protestantse organisaties van werkgevers en werknemers (1876-1940)' in: J. de Bruijn ed., *Een land nog niet in kaart gebracht: aspecten van het protestants-christelijk leven in Nederland in de jaren 1880-1940* (Franeker 1987) 113-134.
- A. Woltmeijer, 'CNV-uitgangspunten betreffende collectieve acties' in: *Evangelie & Maatschappij* 37 (1984) 6/7, 6-8.
- J. Westert, *Staking en andere vormen van collectieve actie* (Zwolle 1989).
- R.E. van der Woude, *Op goede gronden. Geschiedenis van de Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond (1918-1995)* (Hilversum 2001).

Doorbraak

Door Gertjan van Harten

Gertjan van Harten (1969) studeerde van 1996-2002 theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen (Broederweg) en is sinds maart 2003 predikant van de gereformeerde kerk vrijgemaakt te Blijde-Holwerd icm Ferwert-Hallum.

Een jaar na de Tweede Wereldoorlog werd de Partij van de Arbeid (PvdA) opgericht. De PvdA wilde de vooroorlogse verzuiling doorbreken. Protestanten en rooms-katholieken konden zich met socialisten en humanisten binnen de PvdA gemeenschappelijk inzetten voor een rechtvaardigere samenleving. Daar was geen aparte christelijke politieke partij voor nodig.

In mijn scriptie heb ik geprobeerd de volgende vraag te beantwoorden: Wat hield de doorbraak in de Nederlandse politiek precies in en hoe werd er vanuit kerkelijke kring op gereageerd, in het bijzonder binnen vrijgemaakte kring door representatieve auteurs in de periode 1945-1960?

Verzuilde samenleving

De Nederlandse samenleving van vóór de Tweede Wereldoorlog was verdeeld in een viertal zuilen: een rooms-katholieke, een protestantse, een socialistische en een liberale zuil. In het parlement waren de vier zuilen stabiele factoren. Tussen 1918 en 1940 was er nauwelijks sprake van verschuiving in de zetelverdeling. De protestants-christelijke partijen hadden net als de rooms-katholieken ongeveer 30 van de 100 zetels. De liberalen schommelden rond de 15 zetels en de socialisten hadden ongeveer een kwart van het totale aantal zetels. Hoewel er ook vóór de Tweede Wereldoorlog wel kritiek was geuit op het verzuilde bestel, werd de roep om verandering vooral tijdens de oorlog gehoord.

Sint Michielsgestel

In het eerste oorlogsjaar arresteerden de Duitsers een groot aantal vooraanstaande Nederlanders. Dit als reactie op de gevangenneming van Duitsers in Nederlands-Indië. De arrestanten werden ondergebracht in Sint Michielsgestel. De bewegingsvrijheid was groot en de gijzelaars konden zonder problemen contact onderhouden met de buitenwereld. Verder was er volop gelegenheid om met elkaar van gedachten te wisselen.

Christelijke voorstanders van de doorbraak kozen uit volle overtuiging voor lidmaatschap van een niet-christelijke partij. Ze vonden dat een christelijke partij principieel geen bestaansrecht had.

Er werd onder leiding van Van der Goes van Naters een studiegroep opgericht, waarin men nadacht over de vraag hoe het politieke stelsel na de oorlog zou moeten worden opgebouwd. De besprekingen leidden uiteindelijk nergens toe. Men kwam niet verder dan het uitspre-

ken van de gezamenlijk gedeelde overtuiging dat er na de oorlog een brede progressieve volkspartij zou moeten komen. Over de vraag hoe deze partij er precies uit moest zien, waren de meningen verdeeld.

Omdat de studiegroep niet tot de gewenste resultaten leidde, werd er een kleinere studiegroep opgericht. Hierin waren vertegenwoordigers van de diverse politieke partijen vertegenwoordigd. Maar ook in deze groep bleken de verschillen in opvatting over de naoorlogse vernieuwing onoverbrugbaar te zijn. Hierop besloot een aantal deelnemers een aparte gesprekskring te vormen. De vaste kern van deze gesprekskring werd gevormd door Banning, Schermerhorn, Lieftinck en Eindhoven. De bedoeling was om met een gemeenschappelijk opgesteld manifest naar buiten te komen en een programma op te stellen voor een brede volksbeweging. Men wilde direct na bevrijding al een uitgekristalliseerde mening kunnen presenteren. Op deze manier werd de oprichting van de Nederlandse Volksbeweging (NVB) voorbereid.

De Nederlandse Volksbeweging

Al snel na de bevrijding werd de NVB opgericht. Volgens de NVB was de Tweede Wereldoorlog de afsluiting van een oud tijdperk en het begin van een nieuwe periode. Nederland had een geestelijke vernieuwing nodig en deze vernieuwing moest gevoed worden door de bronnen van het christendom en het humanisme. Het fundament van de vernieuwing werd gevormd door het persoonlijk socialisme. Volgens de NVB moest de christelijke antithese en de klassenstrijd in de politiek worden losgelaten. Het aantal politieke partijen zou hierdoor kunnen verminderen. Gedacht werd aan een politiek stelsel met slechts twee partijen: een progressieve en conservatieve volkspartij.

Partij van de Arbeid

De NVB ging het gesprek aan met het hoofdbestuur van de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP). Dit resulteerde in de oprichting van een politieke studiecmissie. Deze commissie kreeg als taak de oprichting van een nieuwe brede volkspartij voor te bereiden. De Rooms-Katholieke Staatspartij (RKSP) en de Christelijk-

Historische Unie (CHU) reageerden negatief. De rooms-katholieken vonden het belangrijker om in de naoorlogse situatie te werken aan een katholiek eenheidsverband. Nog in het bevrijdingsjaar werd de RKSP herdoopt tot Katholieke Volkspartij (KVP). De meerderheid van de CHU was vastbesloten haar zelfstandigheid te bewaren. De ARP was niet uitgenodigd door de studiec commissie. Het was duidelijk dat deze partij na de oorlog zelfstandig verder wilden gaan.

In 1946 was het dan zover: de Partij van de Arbeid (PvdA) werd opgericht. Iedereen die instemde met het beginselprogramma kon lid worden van de partij, ongeacht zijn of haar geloofsovertuiging. De antithese in de politiek werd door de PvdA principieel verworpen.

Bezwaren tegen christelijke politieke partijen

Christelijke voorstanders van de doorbraak kozen uit volle overtuiging voor lidmaatschap van een niet-christelijke partij. Dit betekende niet dat ze hun christen-zijn niet relevant vonden voor de politiek. Ook in de politiek wilden ze christen zijn. Toch verzetten ze zich tegen aparte christelijke partijen.

Ze vonden dat een christelijke partij principieel geen bestaansrecht had. In aansluiting bij de theologie van Barth werd de grote kloof tussen de eeuwige God in de hemel en de eindige mens op aarde benadrukt. God is de gans Andere (Pred.5:1). Hij is als een bliksemschicht die de hemel doorklieft, zo plotseling en zo overweldigend. God is niet voortdurend aanwezig, Hij openbaart zich alleen 'im Augenblick des Glaubens'. Het zou daarom onmogelijk zijn om uit Gods openbaring christelijke normen af te leiden. Daar kwam bij dat de menselijke rede werd overschat wanneer zogenaamde christelijke

In de jaren 1945-1960 is er in de vrijgemaakte pers regelmatig geschreven over de doorbraak. Het is echter opvallend dat er inhoudelijk nauwelijks op werd gereageerd.

beginselen voor eeuwig werden aangezien en in de praktijk gelijkgesteld werden met Gods Woord zelf. Bovendien wekten christelijke organisaties de indruk dat er twee soorten mensen zijn: christenen en heidenen. Volgens de doorbraak-aanhangers was er wel een wezenlijke tegenstelling tussen geloof en ongeloof, maar deze tegenstelling was niet zo gemakkelijk hanteerbaar. De antithese liep volgens hen namelijk niet tussen de politieke partijen, maar dwars door ieder menselijk hart. De redenering was dan: er is geen principiële antithese tussen christenen en niet-christenen en daarom zijn er ook geen christelijke partijen nodig. Een derde bezwaar was dat in een christelijke partij een eigen christelijke cultuur geschapen werd, waarin christenen zich veilig voelden. Met als gevolg dat de par-

tij verwordt tot een getto. Volgens de doorbraak-aanhangers was de boodschap van het evangelie niet alleen bestemd voor het christelijke volksdeel, maar voor de hele samenleving. De isolementshouding zorgde ervoor dat christelijke partijen weinig contact kregen met het niet-christelijke volksdeel. Hierdoor konden christenen onmogelijk een zoutend zout zijn in de samenleving.

De kerken

Hoe werd er vanuit de drie grootste kerkgenootschappen tegen de doorbraak aangekeken?

Rooms-katholieke Kerk

Het hoofdbestuur van de RKSP meende na de bevrijding dat een eigen politiek verband van katholieken onmisbaar was. Eind september 1945 veranderde de RKSP haar naam in Katholieke Volkspartij (KVP).

Toch stemden veel rooms-katholieken niet op de KVP. Bij de Kamerverkiezingen in 1952 verloor de KVP opvallend veel stemmen aan de PvdA. Dit bracht de bisschoppen ertoe in 1954 een Bisschoppelijk Mandement uit te vaardigen. In dit Mandement werd een lidmaatschap van de PvdA ten stelligste afgekeurd. Aan alle rooms-katholieken die wel lid waren van "een socialistische vereniging" werden de sacramenten geweigerd.

Met het uitkomen van het Mandement was het officiële standpunt van de rooms-katholieke kerk in Nederland duidelijk: de doorbraak werd verworpen.

Nederlands Hervormde Kerk

Anders dan de Nederlandse bisschoppen stond de Synode van de Nederlands Hervormde Kerk niet afwijzend tegenover de doorbraak. Dit hangt nauw samen met het feit dat de eerste naoorlogse jaren uit de geschiedenis van de Hervormde kerk werden beheerst door de zogenaamde apostolaatsgedachte: de kerk wilde het Nederlandse volk herkerstenen en een herkerstening sloot verzuiling uit.

De Hervormde Synode reageerde in 1955 op het Bisschoppelijk Mandement met een herderlijk schrijven. Hierin was te lezen dat mensen met dezelfde belijdenis tot verschillende politieke keuzes konden komen. In tegenstelling tot de bisschoppen wil de Synode de leden van de kerk niet voorschrijven voor welke politieke partij ze moesten kiezen.

Synodaal Gereformeerde Kerken

Er waren wel gereformeerden die lid werden van de PvdA, maar net als vóór de oorlog was het ook ná de oorlog eigenlijk vanzelfsprekend dat gereformeerden ARP stemden. Over het algemeen werd de doorbraak afgewezen in de synodaal Gereformeerde Kerken. De oude verbondenheid tussen de Gereformeerde Kerken en de ARP was na de oorlog spoedig hersteld.

Vrijgemaakt Gereformeerde Kerken

In 1944 werd K. Schilder door de Synode van Utrecht (1943-1945) ontslagen als professor en afgezet als emeritus-predikant. Dit leidde ertoe dat door heel het land kerken zich vrijmaakten van het kerkverband van de Gereformeerde Kerken. De vrijgemaakte kerken organiseerden zich al snel in een eigen kerkverband. Vóór de Vrijmaking was het merendeel van de vrijgemaakten lid geweest van de ARP. Na de Vrijmaking kwam er een bezinning op gang over de vraag of men nog wel samen kon werken met synodaal gereformeerden binnen de ARP. Steeds meer vrijgemaakten meenden dat samenwerking binnen de ARP niet langer mogelijk was en in 1948 werd er een 'vrijgemaakte' politieke partij opgericht: het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV).

Vrijgemaakte reacties op de doorbraak

Inhoudelijk weinig reactie

In de jaren 1945-1960 is er in de vrijgemaakte pers regelmatig geschreven over de doorbraak. Het is echter opvallend dat er inhoudelijk nauwelijks op werd gereageerd. Heel typerend is in dit verband een citaat van ds. Francke. Nadat hij de argumenten van de voorstanders van de doorbraak op een rijtje heeft gezet, schrijft hij: "Het behoeft geen betoog, dat wij die Barthiaans-Brunneriaanse opzet (...) verwerpen." "Het behoeft geen betoog". Het bestaansrecht van een christelijke partij was in de vrijgemaakte kring onomstreden. Toen Jongeling een aantal artikelen over 'christelijke politiek' schreef in het Gereformeerd Gezinsblad, behandelde hij de vraag naar het bestaansrecht van een christelijke partij helemaal niet. In vrijgemaakte kring hield men zich niet zozeer bezig met de vraag of een partij zich christelijk mocht noemen of niet. Daar bestond wel overeenstemming over; die vraag werd bevestigend beantwoord. Veel belangrijker was de vraag of vrijgemaakten nog wel konden participeren in de Antirevolutionaire Partij. Dat was na de Vrijmaking hét punt waar vrijgemaakten zich over bezonnen.

Bezwaren tegen doorbraak

Het grootste kritiekpunt van de vrijgemaakten was het feit dat voorstanders van de doorbraak de rol van de Bijbel in de politiek relativeerden. Omdat het niet uitmaakte of bepaalde normen en waarden gebaseerd werden op de Bijbel of op het humanisme, meenden zij dat christenen en niet-christenen goed binnen één partij konden samenwerken. Onder invloed van de theologie van Barth vonden ze bovendien dat het voor de mens onmogelijk was om uit Gods openbaring christelijke normen af te leiden. Een christelijke partij had

daarom volgens de voorstanders van de doorbraak principieel geen bestaansrecht.

Vrijgemaakt gereformeerde auteurs bestreden dit: Gods wil was wel degelijk kenbaar, en het behoeft volgens hen dan ook geen betoog dat een christelijke partij bestaansrecht had. De Bijbel was, ook voor de politiek, doorzichtig. Dit werd inhoudelijk niet verder onderbouwd. Men greep terug op wat er vóór de oorlog, vooral door Schilder in De Reformatie, al tegen Barth geschreven was.

Een ander bezwaar van de vrijgemaakten tegen de doorbraak was het feit dat de antithese ontkend werd. Voor de vrijgemaakten was de antithese in de politiek onopgeefbaar. Volgens Jongeling was de antithese het enige front in de wereld. En aan dit front moesten de christenen met volledige inzet strijden.

Het spreekt voor zich dat ook de PvdA werd bekritiseerd. Allereerst vanwege de ondergeschikte rol die de Bijbel speelde in de partij. Gelovigen en niet-gelovigen probeerden een gemeenschappelijk doel te bereiken.

Hiervoor moest iedereen de bezieling uit de eigen bronnen putten. Een christen uit de Bijbel en een humanist uit zijn humanistische overtuiging. De PvdA kon en wilde hierin geen keuze maken. Ook was er kritiek op het mensbeeld dat de PvdA hanteerde. Dit mensbeeld was volgens ds. Bremmer zuiver humanistisch en optimistisch: de partij hield in haar politiek geen enkele rekening met de zondeval.

Naast deze bezwaren was er onder de vrijgemaakten ook een stuk wantrouwen richting de PvdA. Was de partij niet gewoon een voortzetting van de vooroorlogse SDAP?

Bondgenoten?

De vrijgemaakten waren niet de enigen die grote bezwaren hadden tegen de doorbraakgedachte. Ook vanuit rooms-katholieke en synodaal gereformeerde kant werd er kritiek op uitgeoefend. Toch werden deze tegenstanders van de doorbraak niet als bondgenoten gezien.

Zo werd het Bisschoppelijk Mandement van 1954 in de vrijgemaakte pers negatief ontvangen. Het is opvallend dat er totaal geen aandacht werd besteed aan de theologische bezwaren van de bisschoppen. Een aantal van deze argumenten zouden ze zo kunnen onderschrijven. Waren immers ook de vrijgemaakten niet van mening dat het openbare leven niet losgemaakt mocht worden van God? En werd de kritiek van de bisschoppen op het humanisme van de PvdA ook niet door de vrijgemaakte auteurs gedeeld?

Verder was er vanuit synodaal gereformeerde kant kritiek op de doorbraak. Het was vooral professor Zuidema die de doorbraakgedachte bestreed. Meerdere malen

werd zijn kritiek in De Reformatie met instemming aangehaald. Toch gaat het te ver om te zeggen dat men Zuidema als bondgenoot zag. Zuidema werd mede verantwoordelijk gehouden voor de schorsingen van de vrijgemaakten. Alle waardering voor Zuidema's stellingname tegen de doorbraak werd dan ook gelijk gerelativeerd. Hierin proef je de gekwettheid van vrijgemaakte kant voor de gebeurtenissen voorafgaand aan de Vrijmaking. Zo voerden de vrijgemaakten hun eigen strijd tegen de doorbraak door onverkort vast te houden aan de betekenis van de Bijbel in de politiek.

Eindtijd

De doorbraak werd gezien als een teken van de eindtijd. Met de doorbraak sloeg de antichrist toe. Ds. Den Boeft schreef in het GPV-blad *Ons Politeuma* dat het einde nabij was: "We leven in de laatste jaren van de wereldgeschiedenis." Hij wees erop dat Openbaring laat zien dat de valse kerk steeds meer invloed krijgt in de wereld. Volgens hem was dat goed te zien: de Nederlands Hervormde Kerk was bezig "om het antichristelijke rijk voor te bereiden en het in zijn komst te steunen."

Tenslotte

De gevolgen van de doorbraak zijn anno 2003 nog steeds merkbaar. In zekere zin heeft de doorbraak de secularisatie in de hand gewerkt doordat de idee werd losgelaten dat er objectieve normen bestaan. Verder heeft de doorbraak gezorgd voor een steeds groter wordende groep van 'zwevende kiezers'. Burgers laten hun keuze bij verkiezingen hoe langer hoe minder bepalen door de beginselen van een partij. De ideologische grondslag is niet langer doorslaggevend in het stemhokje. Men richt zich op bepaalde politieke items. Mensen die in het verleden op PvdA of VVD stemden, gaven bij de Tweede Kamerverkiezingen in mei 2002 hun stem niet zo makkelijk aan de LPF.

Deze ontwikkeling zien we ook bij christelijke kiezers. Er zijn er die bijvoorbeeld zonder gewetensnood stemmen op één van de vele zogenaamde leefbaar-partijen die de afgelopen jaren als paddestoelen uit de grond zijn geschoten.

Het is vandaag de dag dus allesbehalve vanzelfsprekend dat christenen op een christelijke politieke partij stemmen. In die zin staat het bestaansrecht van christelijke partijen ook nu weer ter discussie. Ik heb laten zien dat dit bestaansrecht voor de vrijgemaakten na de oorlog zo vanzelfsprekend was, dat het nauwelijks inhoudelijk werd verdedigd. Toch lijkt deze inhoudelijke discussie mij nu meer dan nodig. Wil men - vooral jonge - christelijke kiezers vasthouden voor de christelijke politiek, dan moet men duidelijk kunnen aangeven wat het belang is van een christelijke partij. Wanneer men de christelijke

kiezers niet van deze noodzaak kan overtuigen, hoeft men ook niet langer op hun stem te rekenen.

Bij de inhoudelijke discussie over het bestaansrecht van een christelijke partij, kan men tot op zekere hoogte gebruik maken van wat vrijgemaakt gereformeerde auteurs hierover hebben geschreven in de jaren 1945-1960. Zij wezen op het unieke karakter van Gods Woord, en op de consequenties daarvan voor het politieke handelen. Ze weigerden te geloven dat de Schrift niet bruikbaar was in de politiek en beklemtoonden het belang van de bijbel in de politiek.

Er zal echter meer moeten gebeuren dan alleen te wijzen op het belang van de Bijbel in de politiek. De vrijgemaakte auteurs leken er in de naoorlogse periode vanuit te kunnen gaan, dat deze gedachte onder hun lezers gemeengoed was. Dat is vandaag de dag zeker niet het geval. Het is daarom de plicht van de christelijke politiek om de mensen te overtuigen van het belang van een christelijke politieke partij. Daarvoor zal er inhoudelijk handen en voeten gegeven moeten worden aan de betekenis van Gods Woord in de politiek. Waarom is de Bijbel van belang voor de politiek en hoe dan?

Het is de plicht van de christelijke politiek om de mensen te overtuigen van het belang van een christelijke politieke partij. Daarvoor zal er inhoudelijk handen en voeten gegeven moeten worden aan de betekenis van Gods Woord in de politiek.

Hier moet echter wel een kanttekening bij worden geplaatst. De voorstanders van de doorbraak hebben er terecht de vinger bij gelegd dat men zich op een verkeerde manier op de Schrift kan beroepen. Daarvan zijn in de geschiedenis van de christelijke politiek voorbeelden ten over. Met een beroep op de Bijbel werd door vrijgemaakten het lidmaatschap van de NAVO bestreden, de apartheid in Zuid-Afrika verdedigd en de Europese integratie verworpen. Allerlei onderwerpen waar nu op zijn minst veel genuanceerder tegenaan wordt gekeken. Men moet voorzichtig zijn om zich in allerlei actuele politieke situaties op de Bijbel te beroepen. Maar dit neemt niet weg dat de Bijbel ook in de politiek ons richtsnoer moet zijn. Daar hebben de vrijgemaakte auteurs in de eerste vijftien jaar na de oorlog terecht nadrukkelijk op gewezen. Hoe dit concreet moet worden ingevuld is een vraag die buiten mijn scriptie valt, maar die wel degelijk onder ogen gezien dient te worden door christelijke politici en theologen.

Een complete versie van de scriptie is via denkwijzer@christenunie.nl aan te vragen of te downloaden via www.wi.christenunie.nl (zoek in de nieuwsrubriek onder DenkWijzer naar dit artikel).

Permanente campagne voor godsdienstvrijheid

Door ir. Arie de Pater, directeur St. Jubilee Campaign NL, www.jubileecampaign.nl

Godsdienstvrijheid is een belangrijk mensenrecht, volgens sommigen zelfs een van de meest fundamentele rechten die een mens heeft. Godsdienstvrijheid geeft je het recht om alleen of in een groep je geloof te belijden, maar ook het recht om van geloof of overtuiging te veranderen en het recht om geen geloof aan te hangen.

Vaak beschouwen wij het recht op godsdienstvrijheid als iets vanzelfsprekends. Dat is het echter niet, zelfs niet voor heel veel gelovigen in Europa! Een permanente campagne voor godsdienstvrijheid is dus op zijn plaats.

Wereldwijd

Jaarlijks publiceert Open Doors een 'Ranglijst christenvervolging'. Daarop staan vijftig landen genoemd. Dat betekent niet dat in al deze landen jacht wordt gemaakt op christenen. Onder aan de lijst staan landen waar christenen 'nogal wat problemen' ondervinden vanwege hun geloof. Maar bovenaan de lijst staan wel degelijk landen waar christenen zwaar worden vervolgd. Hoeveel landen uit deze top-10 weet u te noemen? (Let op: In de lijst van januari 2003 staat China op 11 dus dat antwoord levert u dit keer geen punten op ...)(Kijk voor de antwoorden op www.opendoors.nl en klik rechts bovenaan op 'Ranglijst vervolging'.) Als wij ons lidmaatschap van het wereldwijde lichaam van Christus serieus nemen, mogen we niet voorbijgaan aan het lijden van onze vervolgte broeders en zusters.

Deprimerend of bemoedigend

Ik krijg wel eens de indruk dat veel christenen in het vrije en rijke Westen, niet (meer) zitten te wachten op nog meer verhalen over lijden en vervolging. Zij hebben de neiging om zich af te sluiten voor de verhalen over strafkampen in Noord-Korea, arrestaties in Saoedi-Arabië, Vietnam, Laos of Turkmeni-stan.

Te deprimerend. Maar met zo'n defensieve houding doe je jezelf tekort! De verhalen van onze vervolgte broeders en zusters zijn namelijk ook bemoedigende getuigenissen van Gods trouw en almacht. Als Hij in staat is om in die landen Zijn Gemeente in stand te houden of zelfs te doen groeien, dan hoeven wij in Nederland ook nog niet te wanhoppen!

Doen

Ik ben ervan overtuigd dat in veel kerken en gemeenten in Nederland regelmatig gebeden wordt voor de vervolgte kerk. En dat juich ik van harte toe. Maar vanuit die biddende betrokkenheid mogen we ook naar andere mogelijkheden zoeken om onze mond open te doen voor hen die lijden vanwege hun geloof, bijvoorbeeld via politieke kanalen.

Jubilee Campaign NL voert al jarenlang strijd voor godsdienstvrijheid en kinderrechten. Gelukkig vinden we bij de Tweede Kamerfracties van ChristenUnie en SGP steeds weer een gewillig oor. Regelmatig roepen zij de minister van Buitenlandse Zaken op om regeringen aan te spreken op schendingen van het recht op godsdienstvrijheid. Daarmee wordt een belangrijk signaal afgegeven. Maar wij kunnen als individuele christenen ook aan de slag! Ook u kunt regeringsleiders aanspreken op hun verantwoordelijkheid voor religieuze minderheden binnen hun landsgrenzen.

Dichterbij

Voor christenen in landen ver weg is vrijheid van godsdienst dus niet zo heel

vanzelfsprekend. Maar in ons eigen Europa ligt dit recht ook onder vuur. Een recent onderzoek dat Jubilee Campaign NL uitvoerde op verzoek van een tiental christelijke hulpverleningsorganisaties, heeft duidelijk gemaakt dat in landen als Tsjechië en Slowakije, jonge kerken en gemeenten het ook niet makkelijk hebben. Hun recht op godsdienstvrijheid wordt geschonden. Toch mogen deze landen in mei toetreden tot de Europese Unie. En wat dacht u van Frankrijk? Als de president zijn zin krijgt worden religieuze symbolen uit het publieke leven gebannen. Het dragen van een hoofddoek, keppeltje of kruisje is dan niet langer toegestaan omdat het de integratie teveel zou belemmeren.

Permanente campagne

Het recht op godsdienstvrijheid is dus niet (meer) zo vanzelfsprekend als het lijkt. Dat betekent dat wij, als directe belanghebbenden, heel alert zullen moeten zijn. Maar dan zullen we ook duidelijk moeten maken waarom het geloof, en het recht om dat in vrijheid in praktijk te brengen, voor ons zo belangrijk is! Wij kunnen niet langer verwachten dat 'men' dat automatisch aanvoelt. Een permanente campagne voor godsdienstvrijheid is dus op zijn plaats. Dat geldt voor het buitenlandse beleid maar ook voor het binnenlandse beleid. Daarbij kunnen de getuigenissen van onze vervolgte broeders en zusters een belangrijke steun in de rug zijn.

Duaal besturen, dat doen we even!?

Door L.A. van der Pol, raadslid Sneek

Met de nieuwe raadsperiode – voor ChristenUnie Sneek de eerste – werd het duaal gemeentebestuur ingevoerd. Bijna halverwege de raadsperiode tijd om terug te blikken.

In het beroepsonderwijs heb ik in de laatste vier jaar maar liefst drie revisies van één opleidingstraject meegemaakt. Ik durf daarom rustig te stellen, dat na zo'n start van duaal bestuur slechts voor een gering deel aan de doelstellingen beantwoord kan zijn. Terugblikken mag dan ook nog niet leiden tot harde conclusies, maar kan helpen bij het herijken van die doelstellingen. Zelfs een grotendeels vernieuwde raad biedt geen garantie dat je direct de goede lijn te pakken hebt.

De raad begon de klus met een informatieronde. Burgemeester Hartkamp kwam tot de conclusie dat er geen draagvlak was voor een breder college dan het al zittende. Zo maken ook nu de PvdA en het CDA de dienst uit. Wel kwam een raadsprogramma tot stand. Het college kon in haar eigen programma hierop prachtig inhaken.

Nu, halverwege de rit is de raad opgedeeld in klankbordgroepen die met de betrokken ambtenaren zorgdragen voor invulling van de programmabegroting. Voor 2004 zijn alle programma's benoemd, maar is als oefening slechts een drietal ingevuld. De overigen hebben hun inhoud ontleend aan de oude wijze van begroten. De beleidsterreinen worden al wel gedekt door hun nieuwe vlag. De raad moet hier echter nog SMARTer mee aan de slag. Met het oog op de voorjaarsnota worden de huidige programma's verder ingevuld.

De raad moet meer de straat op! Ondanks drukte van cursussen over programmabegroting en – in ons

geval – het opstellen van een burgemeestersprofiel en voeren van sollicitatiegesprekken is het al heel wat te kunnen vaststellen dat de verschillende commissies zelfs nog de boer op geweest zijn! Toch blijft dit een wens en een must: de burger vertegenwoordigen betekent op zijn minst regelmatig contact.

Het debat moest weer inhoud krijgen en aantrekkelijker worden. In Sneek gaat het er echter rustig aan toe. Weliswaar wordt er meer met amendementen en moties gewerkt, maar veelal kunnen deze op brede steun rekenen. De pas gepensioneerde S. Hartkamp heeft in het VNG-magazine al eens aangegeven dat, als er lokaal geen echte tegenstellingen zijn, consensus ook geen halsmisdrijf...

De burger betrekken bij de raad gebeurt in de commissies Onderwijs en Welzijn (O&W) en Stedelijke Ontwikkeling en Milieu (SOM) regelmatig. De onderwerpen daar spreken de burger kennelijk meer aan, want de commissie Algemeen Bestuur en Middelen heeft in 2003 slechts één inspreker op bezoek gehad. Het inspreekmoment tijdens de raadsvergadering is verdwenen. Reden was, dat de commissievergadering – in tegenstelling tot de raadsvergadering – door haar schaal en informatieve karakter meer aanleiding tot discussie met de inspreker geven. Wel kent de raadsvergadering nu een vragenuurtje, echter alleen voor raadsleden. Actuele zaken bereiken zo soms de vergadering.

In Friesland wordt inmiddels ook stevig nagedacht over de bestuurskracht van gemeenten. Samenwerking is het devies om herindelingen op afstand te houden. Onlangs kwam een heel mooi stukje politieke samenwerking tot stand: de raadscommissies van Wymbritseradiel en Sneek die belast zijn met ruimtelijke ordening vergaderden gezamenlijk over voorstellen betreffende woningbouw en industrieterreinen. Het is al heel wat als wethouders van gemeenten de handen ineen slaan, maar als dan vervolgens ook de beide raden er nog duaal mee aan de slag gaan, dan zijn we op de goede weg. Ook de besluitvorming zal mogelijk in een gemeenschappelijke raadsvergadering plaatsvinden. Ik ben overigens benieuwd welke procedures daaronder komen te liggen. De vraag blijft hoe gemeenschappelijke regelingen in de toekomst duaal ingevuld moeten worden.

Initiatiefvoorstellen vinden ook hun weg naar de agenda. Als beginnende fractie hebben wij hierin ons aandeel kunnen leveren. Zo wordt een startnotitie over waarden en normen nu hopelijk op de agenda gezet.

Met de verplichting nog een rekenkamerfunctie in te stellen en de noodzaak meer inhoud te geven aan het stellen van kaders heeft de raad nog een heel leerproces voor de kiezen. Mij dunkt dat we andere vormen van vernieuwingsdrang wel een poosje kunnen missen. De burgemeestersspagaat nemen we dus eerst liever voor lief dan dat we in 2006 al weer voor grote veranderingen komen te staan.

In het VNG-magazine van 31 oktober 2003 stelt onderzoeker M. Allers dat gemeenten sinds de jaren tachtig niet meer zo sterk moesten bezuinigen als nu. Lokale bestuurders zouden echter in deze moeilijke periode volgens hem de drang moeten weerstaan om hun algemene reserves aan te spreken ter compensatie van die rijksbezuinigingen. Maar hoe bezuinig je dan? Heeft de ChristenUnie daar richtlijnen voor? We doen een poging.

Help, we moeten bezuinigen!

Door Marcel Benard, Adriaan Hoogendoorn en Erik van Dijk

In dit artikel willen we ingaan op de keuzes die gemeenten als gevolg van de bezuinigingen moeten en kunnen maken. Daarvoor hebben we een beroep gedaan op de kennis en ervaring van drie ChristenUnie-leden: John van Boven, fractievoorzitter in Zwolle, Arie de Graaf, oud-wethouder in Veenendaal, en vooral ook Adriaan Hoogendoorn, gemeentesecretaris van Twenterand.

VNG-voorzitter Deetman uitte in het najaar stevige kritiek op de aantasting van de gemeentelijke autonomie als gevolg van de bezuinigingen op rijksniveau. Gemeenten zijn aan het eind van hun Latijn, aldus de burgemeester van Den Haag. De beleidsruimte van gemeenten is al niet groot en zal in deze bezuinigingstijd beslist niet groter worden. Het belangrijkste voorbeeld van aantasting van de gemeentelijke autonomie is wel het afschaffen van een deel van de OZB. Het rijk heeft in algemene zin zowel bij decentralisatie van taken als bij bezuinigingsrondes de neiging gemeenten in de beleidsruimte te beknotten. Gemeenten worden verplicht heel veel aan monitoring en verantwoording te doen. Ambtenaren zijn soms alleen maar bezig zich te verantwoorden over de taak, waarmee ze eigenlijk feitelijk bezig zouden moeten zijn.

De Wet Werk en Bijstand is een duidelijk en recent voorbeeld van de ten-

dens bij het Rijk om te bezuinigen door te decentraliseren. Bij decentralisatie van rijkstaken naar de gemeente stak het Rijk een berekende efficiencywinst via een korting op de bijbehorende financiële middelen in eigen zak. Zodoende hebben gemeenten al vele malen de eigen bedrijfsvoering doorgelicht op efficiency en effectiviteit. Ook zijn er al veel kerntakendiscussies gevoerd en is er veelvuldig gekeken naar mogelijkheden van uitbesteding van taken. Als gemeenten die exercities destijds serieus hebben uitgevoerd, dan valt niet te verwachten dat de huidige bezuinigingen op die wijze kunnen worden opgelost.

Hoe moet er dan bezuinigd worden?

Als ChristenUnie moeten we heel voorzichtig zijn om hiervoor met landelijk geldende richtlijnen, criteria en prioriteiten aan te komen. Hoe graag we adviezen van die strekking ook zouden willen geven. Bij het bepalen van prioriteiten in tijden van bezuinigingen kan niet genoeg benadrukt worden dat de lokale situatie bepalend is voor de keuzes die nu gemaakt moeten worden. De problematiek is per gemeente nogal verschillend. In ieder geval moet de bezuinigingsdiscussie gevoerd worden aan de hand van een heldere strategische visie.

Als het goed is, is de plaatselijke problematiek terug te vinden in notities

met namen als 'gemeentelijke ontwikkelingsvisie'. Maar ook lokale verkiezingsprogramma's zullen daarop inspelen. Het is dan wel aardig om bijvoorbeeld als ChristenUnie het eigen verkiezingsprogramma (en de daarin aangegeven prioriteiten) te vergelijken met de analyses en ontwikkelingsplannen (incl. prioriteiten) die door het lokale gemeentebestuur worden gemaakt. Als daar verschillen tussen zitten, kunnen dat aanknopingspunten zijn voor politieke discussie. Nogal wat gemeentebesturen hebben bijvoorbeeld moeite met het doorvoeren van bezuinigingen in de sportsector. Daar liggen mogelijkheden voor een raadslid van de ChristenUnie om niet alleen maar te pleiten voor bezuinigingen in die sector, maar dat dan tevens direct door te vertalen naar een beleidsterrein waar dat geld, gegeven de lokale situatie, veel beter geïnvesteerd kan worden (bijv. jeugdbeleid, armoedebeleid, vrijwilligerswerk, veiligheid, werkloosheidsbestrijding, etc.), maar steeds afhankelijk van en gekoppeld aan lokale problematiek.

Kerntaken en prioriteiten

Als er in een gemeente in de afgelopen jaren nog geen takendiscussie heeft plaatsgevonden, dan wordt het hoog tijd dat dit op de agenda van raad en college komt te staan. Daar kan een ChristenUnie-raadslid het voortouw in nemen. Hij of zij kan

daarbij voor algemene kaders nog eens kijken wat daarvoor in het boek Dienstbare overheid geschreven staat. In een takendiscussie gaat het er dus niet om of de dingen goed gedaan worden, maar vooral of de goede dingen gedaan worden.

Waaraan zou een ChristenUnie-fractie prioriteit kunnen of moeten geven?

Allereerst is dat openbare orde en veiligheid. De burger moet zich veilig op straat kunnen begeven. Dan moeten we niet alleen naar de politie kijken, maar is een integraal veiligheidsbeleid nodig. Eén belangrijke gemeentelijke taak op het gebied van openbare orde en veiligheid moet niet vergeten worden: de brandweer. Deze moet goed uitgerust zijn, niet in de laatste plaats voor inspectie en preventie.

Vervolgens kan ook zorgbeleid als prioriteit worden genoemd: jeugdzorg, ouderenzorg en zorg voor de zwakkeren. Ook moet de ChristenUnie zich inzetten voor het versterken van het maatschappelijk middenveld. De regering heeft de eigen verantwoordelijkheid van de burger 'ontdekt'. Zorg er dan wel voor dat men die eigen verantwoordelijkheid kan waarmaken: bezuinig zo min mogelijk binnen het werkveld van de maatschappelijke ontwikkeling en zorg er voor dat aan vrijwilligerswerk op een goede manier inhoud gegeven kan worden.

Bezuinigingstechnieken

Maar dan, als de prioriteiten zijn gesteld? Dan begint het bezuinigen pas echt. Bij bezuinigingen van het huidige kaliber kan niet worden volstaan met zogenaamde kaasschaafmethodes en efficiency-operaties. Als gemeenten in het recente verleden al serieus naar efficiency gekeken hebben, dan valt daar sowieso natuurlijk niet veel meer te halen. Maar voor een raadslid kan het toch geen kwaad een college daar nog eens kritisch op te bevragen. Er zijn bureaus die gespecialiseerd zijn in capaciteitsberekeningen. Zij kunnen berekenen welke formatie nodig is voor de uitvoering van de gemeentelijke taken (ook de wettelijke taken!). Die capaciteitsberekeningen

gaan uit van een standaard, waarbij gekeken wordt hoeveel formatie normaliter nodig is voor bijv. het verstrekken van een x-aantal bouwvergunningen, milieuvergunningen; ook geeft het indicaties voor de mogelijke case-load waar het gaat om bijv. bijstandsgerechtigden. Dit zijn geobjectiverde gegevens. Het kan nuttig zijn de organisatie hierop door te lichten.

Ook kan winst worden geboekt in de procesgang van producten. Belangrijke werkprocessen worden meer en meer beschreven. Maar die beschrijving moet dan geen simpele beschrijving zijn van de bestaande situatie. Bij het opstellen van de procesbeschrijving moet altijd aan drie criteria worden voldaan: efficiency, vraaggerichtheid en integraliteit.

Daarnaast is er de mogelijkheid van uitbesteding van taken. Het is zinvol dit nu in het kader van de recente BTW-wetgeving opnieuw te overwegen. Er zijn nogal wat taken die daarvoor in aanmerking kunnen komen, temeer omdat het vaak goed mogelijk is een onderscheid te maken tussen beleidsbepaling en uitvoering. Bij beleidsbepaling heb je er als gemeente belang bij beleidsmatig de regie te houden en moet je zeker niet overgaan tot uitbesteden. Bij uitvoering kan eventueel uitbesteed worden.

Ook een post waar in dit verband op bezuinigd kan worden: externe adviseurs. Vaak zijn dat duurbetaalde krachten die in het ambtelijk apparaat aanwezige kennis in een rapport zetten.

Het is in het algemeen niet verstandig de algemene reserve aan te spreken. Maar veel gemeenten kennen naast de algemene reserve (bedoeld voor dekking van de basale risico's) een forse hoeveelheid aan zgn. voorzieningen en bestemmings-reserves. Dit zijn vaak speeltjes van desbetreffende portefeuillehouders (en de desbetreffende afdelingen). Het is niet verkeerd alle aanwezige voorzieningen en reserves in beeld te brengen en kritisch te kijken naar noodzaak en vulling daarvan. Een flinke opschoning kan heel wat overheveling naar de algemene reserve of aan-

wending voor specifieke projecten opleveren. Een raadslid kan natuurlijk om zo'n exercitie vragen.

In de welzijnssfeer is het denkbaar de administratieve lasten te vermindere door kritisch te kijken naar gehanteerde constructies van subsidiëring. Meer gaan werken met lumpsum-constructies bijvoorbeeld. Natuurlijk moet verantwoording en toetsing van realisering van afgesproken doelen c.q. taken wel voldoende in beeld blijven.

Kunnen gemeenten hun inkomsten misschien ook verhogen? Aan het verhogen van lokale belastingen zijn uiteraard grenzen. In het algemeen is het de wens van overheid en vooral de burgers en bedrijven de OZB zo laag mogelijk te houden. Maar uiteindelijk is het een kwestie van afweging van belangen, wat weegt het zwaarst: een bepaalde belangrijke geachte taak maar niet uitvoeren óf dan toch maar de OZB verhogen. E.e.a. wordt extra gecompliceerd door de voorgenomen afschaffing van het huurdersdeel van de OZB. Overigens bezint de VNG zich momenteel op alternatieven om zodoende ervoor te zorgen dat voldoende zelfstandig belastinggebied (-capaciteit) in stand kan houden, teneinde als gemeente niet geheel afhankelijk te worden van de rijksuitkering uit het Gemeentefonds.

Tot slot kunnen ook de burgers betrokken worden bij het maken van keuzes. Dan moeten wel de goede vragen gesteld worden! Niet vragen waarop niet bezuinigd mag worden, maar vooral vragen waarop wél bezuinigd mag worden. Het waarom van de bezuinigingen moet duidelijk zijn. De insteek moet positief zijn. Geen 'ach en wee', maar 'investeren in de toekomst' of 'een lokaal herstelplan'. De overheid moet bij dit alles vooral zelf het goede voorbeeld geven. Er is niets zo vernietigend voor het lokale draagvlak als een overheid die op burgers kort en zichzelf ontziet.

Nederland onderweg

Door Iwan van den Berg, stagiair project waarden en normen bij het WI

Titel: *Waarden, normen en de last van het gedrag*

Auteur(s): *Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)(Dit rapport is voorbereid door een interne projectgroep van de WRR. Voorzitter was prof. dr. mr. C.J.M. Schuyt, lid van de raad).*

ISBN 90-5356-659-7, 296 pagina's, € 39,90

Het complete document is ook als een PDF document beschikbaar via www.wrr.nl (2,30 Mb)

‘Een gevoel van onzekerheid over de gemeenschappelijkheid van waarden en normen in onze huidige samenleving’ en ‘het gegeven dat het feitelijk gedrag van velen niet in overeenstemming is met die gemeenschappelijke waarden’. Het debat over waarden en normen, dat in mei 2002 is opgelaaid, is van groot belang voor de ontwikkeling van de samenleving. Om duidelijkheid te scheppen in de discussie heeft Minister-president J.P. Balkenende de WRR in november 2002 gevraagd een rapport te schrijven. Balkenende voorzag een uitzichtloze discussie wanneer problemen en begrippen vaag en ongedefinieerd bleven.

Afgelopen december verscheen eindelijk het rapport ‘Waarden, normen en de last van het gedrag’. De centrale vraag luidt: “welke fundamentele waarden binden onze samenleving en over welke waarden kunnen conflicten rijzen, mede gezien in het licht van culturele verschillen?” Het WRR-rapport benadert de vele aspecten die met een dergelijke vraag gemeoid zijn vanuit een positieve invalshoek: “misschien is de onvrede over de moraal wel van alle tijden en kan ze gewaardeerd worden als een blijvende impuls tot verbetering van het samenleven.” Een dergelijk perspectief is zeker gewenst in een samenleving waarin waarden en normen de laatste decennia een nogal negatieve lading hebben gekregen. Maar biedt het WRR-rapport verder ook een positief perspectief?

Normconform gedrag

Volgens de WRR ontbreekt het niet aan kennis en wetenschappelijke discussie over het onderwerp waarden en normen, maar gaapt er een kloof tussen het weten en het doen: “het feitelijk gedrag is niet in overeenstemming met gemeenschappelijke waarden.” Dit resulteert onvermijdelijk in conflicten. Om deze botsingen zo op te lossen dat de samenleving niet uiteenvalt

en dat minimale basiswaarden, neergelegd in de mensenrechten, daarbij niet worden geschonden is de rechtsstaat bij uitstek de meest stabiele manier om hier op te treden. Gelukkig gedragen de meeste mensen zich conform de norm omdat het normoverschrijdend gedrag geen voordelen oplevert. Men heeft de norm verinnerlijkt of men is bang om gepakt en gestraft te worden. Bij een relatief kleine groep mannelijke adolescenten en jongvolwassenen is normoverschrijdend gedrag te signaleren. Dit vindt zijn oorzaak in het ontbreken van voorbeelden van veelbetekenende personen met wie kinderen en jongeren een affectieve relatie zouden moeten onderhouden. Het verwerven van prestige en status is een andere belangrijke oorzaak van normoverschrijdend gedrag.

De huidige verwarring is een uitvloeisel van een periode (vanaf de jaren ‘60) waarin tal van controlemechanismen verminderd werden omdat normen wel voldoende geïnternaliseerd zouden zijn en men zich voldoende bewust zou zijn van de formele en informele sancties die normoverschrijding met zich mee brengen. Niets bleek minder waar: deze diffuse periode heeft het vertrouwen in en naleven van normen juist ernstig aangetaast. Probleem daarbij is, dat een herstel van normconform gedrag een veel grotere inspanning vereist dan handhaving van eenzelfde niveau. Afbreken is helaas gemakkelijker dan opbouwen.

Gemeenschappelijke waarden

In de Nederlandse samenleving is het geïndividualiseerd waardepatroon een trend: men stelt z’n eigen pakketje van de vele waarden en overtuigingen samen. In het samenleven kunnen hierover dan ook logischerwijs conflicten ontstaan. Toch is er gemeenschappelijkheid in waarden te bespeuren: voor het grootste deel van de pluriforme bevolking blijven waarden als vrijheid en gelijkheid als palen boven water staan. Dat zijn volgens het WRR de fundamentele waarden die onze samenleving binden. Deze waarden zijn niet van boven opgelegd, maar doorgegeven via opvoeding en onderwijs.

Pluriformiteit in waarden wordt vaak als hét gemeenschappelijke kenmerk van een Westerse samenleving gezien. In het WRR-rapport wordt gesteld dat een democratie, waarin op slimme wijze manieren gevonden zijn om met verschillen redelijk vreedzaam om te gaan, de minst slechte staatsvorm is. “Niet het zoeken naar inhoudelijk gedeelde of gemeenschappelijke waarden als zodanig, maar het aanvaarden van blijvende, niet op te lossen verschillen in afweging tussen verschillende waarden, wordt als het uitgangspunt genomen voor de inrichting van de samenleving.”

Toch stelt het WRR-rapport dat gemeenschappelijke waarden als kleine deugden bevorderd dienen te worden, zoals waarheidsgetrouwheid, empathie en sympathie voor anderen. Zo moeten de grote waarden van de rechtsstaat zoals vrijheid en gelijkheid voor langere duur veiliggesteld worden. Tegelijk zegt de WRR dat deugden héél veel van mensen vragen, veel meer dan waar burgers in enige samenleving toe kunnen worden verplicht: “wie de deugd van matigheid bepleit als goed voor een samenleving waarin overvloed en onmatigheid bijna normaal geworden zijn, overvraagt burgers.” Maar suggereert het voorgaande dan ook dat je burgers overvraagt wanneer je de deugd van rechtvaardigheid, een andere klassiek kardinale deugd, bepleit als goed voor een samenleving waarin onrecht of ongerechtigheid bijna normaal geworden is? Moet je een samenleving, die zich zo ontwikkelt, zo maar accepteren?

Overdracht van waarden en normen

In het WRR-rapport wordt terecht gewezen op het belang van opvoeding en onderwijs als doorgeefluik van waarden en normen. “In het algemeen moet de regering ervoor waken dat morele tekorten die in de maatschappij als geheel worden geconstateerd, vooral of bij voorkeur worden afgewenteld als een taakverzwaring in het onderwijs.” Inderdaad is het van groot belang dat de school opvoedingsondersteuner moet blijven en niet de rol van het gezin als hoofdopvoeder moet overnemen (zie vorige nummer van DenkWijzer).

“Het opleggen van waarden en normen van bovenaf, met name door een centrale overheid, komt niet alleen in strijd met enkele basiswaarden van de democratische samenleving, maar is ook niet erg effectief.” Hoewel er geen overheidsbeleid op het gebied van waarden en normen bestaat, wordt de discussie over waarden en normen nu wel van ‘bovenaf’ gevoerd. Dit kan negatief werken op een debat vanuit de samenleving, tenzij – en daar pleit de WRR terecht voor – het juist de inzet van de overheid is die instituties, organisaties en instellingen die publieke taken vervullen, te ondersteunen bij het ontwikkelen van de morele dimensies van hun werkzaamheden. Er mag geen twijfel over bestaan dat er

enkele prachtige beschouwingen en conclusies over de morele dimensies van organisaties in dit rapport staan, maar ze zijn pas van waarde wanneer de overheid de daad bij het woord voegt. We zien uit naar de reactie van het kabinet op dit rapport.

Aanbevelingen

Het WRR-rapport laat zien hoe het gesteld is met waarden en normen in de Nederlandse samenleving. Er worden vervolgens enkele waardevolle aanbevelingen gedaan. Er wordt bijvoorbeeld gepleit voor de voorrang van preventieve programma’s, naast een consistent opsporings- en vervolgingsbeleid primair gericht op zware criminaliteit en geweldplegingen. Ook wordt de wenselijkheid van een antimarginaliseringsbeleid in de aanbevelingen genoemd. “Dit dient zich te richten op het voorkomen dat ‘onaangepaste’ individuen al te snel maatschappelijk worden uitgesloten en gemarginaliseerd, waardoor zij in een vicieuze cirkel van steeds ernstiger criminaliteit en marginalisering terechtkomen en de terugweg naar een ‘normaal’ bestaan definitief wordt afgesloten.”

Ook wordt de wenselijkheid uitgesproken voor nader onderzoek naar de praktische toepassing van waarden en normen, omdat blijkt dat er op dit gebied nog veel onderzocht moet worden. Een mooi voorbeeld is de aanbeveling tot onderzoek naar conflictbeheersing in Nederland: “de Nederlandse samenleving heeft een goede traditie om conflicten te dempen, maar geen traditie in het voluit bespreekbaar maken en uitdiscussieren van conflicten”. Deze eerlijke constatering zou uiteraard de moeite waard zijn om nader onderzocht te worden!

In dit rapport wordt duidelijk dat er zowel door de samenleving als voor de overheid belangrijke vervolgstappen nodig zijn om de verloedering van de samenleving een halt toe te roepen. Als de aanbevelingen uit dit rapport serieus worden genomen en vertaald worden in concrete acties, kan dit een belangrijke stap worden op de weg naar herstel.

Voor herstel van de Nederlandse samenleving is meer nodig. De WRR wijst ten onrechte te weinig op de individualisering en al helemaal niet op de secularisering als oorzaken van verloedering. Toch zijn deze twee begrippen duidelijk een mede-oorzaak van het feit dat mensen minder ontzag hebben voor autoriteit en gezagsdragers en zich minder gemakkelijk door anderen de wet laten voorschrijven. Zoals eerder gezegd: gelukkig heeft de WRR wel oog voor de morele dimensies van organisaties. Laten organisaties (kerken!) en overheid samen de schouders zetten onder het herstel van de morele dimensie van onze samenleving.

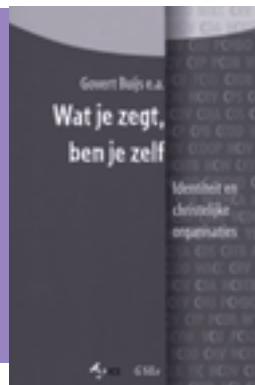
Mark Bovens

De digitale republiek. Democratie en rechtsstaat in de informatiemaatschappij

Amsterdam University Press, 2003,
160 p., ISBN 90 5356 640 6, € 24,50,
www.aup.nl/digitalerepubliek

Mark Bovens, hoogleraar Bestuurskunde aan de Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisationswetenschap, beschrijft in dit tweede boek in de serie 'Studies over politieke vernieuwing' de kansen en risico's van ICT en informatisering voor rechtsstaat en democratie (in deze serie verscheen eerder het boek van Willem Witteveen, getiteld *De denkbeeldige staat: voorstellen van democratische vernieuwing*).

De informatisering heeft spectaculaire gevolgen voor de dagelijkse uitvoering van beleid. Het versterkt de rechtszekerheid en de rechtsgelijkheid en biedt de nodige kansen voor politieke en juridische controle, mits informatierechten en transparantie hoekstenen van de digitale rechtsstaat worden. De digitale democratie heeft volgens Bovens voorlopig meer weg van de Balkan dan van het oude Athene. Bovens maakt een nuchtere balans op en schetst een agenda voor democratische en rechtsstatelijke vernieuwing.

Govert Buijs e.a.

Wat je zegt, ben je zelf. Identiteit en christelijke organisaties

ICS en GSEv, Boekencentrum en Vuurbaak,
2003, 176 p., ISBN 90 23912918, € 10,90

"Dit verhaal gaat over christelijke organisaties en niet over organisaties van christenen". Hiermee geeft een van de auteurs de kern aan van het boek *Wat je zegt, ben je zelf*. Het daadwerkelijk vormgeven van de identiteit van een organisatie is essentieel om de samenleving te dienen. Of zoals een andere schrijver het formuleert: identiteit moet zuurdesem zijn, niet de slagroom. In deze publicatie is naast bezinning rond vragen als 'wat is identiteit' en 'hoe gingen christelijke organisaties in het verleden met hun identiteit om' ook volop ruimte voor de praktische toepassing. Zo zijn er tips voor organisatie- en personeelsbeleid en zelfs voor de inrichting van gebouwen te vinden. Zowel de dienstverlenende sector als het bedrijfsleven komt in deze publicatie aan bod. Het laatste hoofdstuk formuleert een fraaie agenda met vragen en opdrachten aan christelijke organisaties.

Dit boek is een gezamenlijk product van het studiecentrum ICS en het Gereformeerd Sociaal Economisch verband en ook het Instituut voor Cultuur Ethiek leverde een bijdrage. Een mooi voorbeeld van het voorop stellen van missie en niet de organisatie.

De redactie van DenkWijzer wil graag ruimte geven aan reacties op artikelen. Het gaat dan om korte (max. 250 woorden), ingezonden emails. De redactie houdt zich het recht voor reacties niet te plaatsen of in te korten.

Van: Jan van Groos, raadslid Waalwijk
Datum: maandag 5 januari 2004
Aan: denkwijzer@christenunie.nl
Onderwerp: opvoedingsondersteuning

Zo'n vijf jaar geleden werd ik in de politiek voor het eerst geconfronteerd met de term opvoedingsondersteuning. Veel fracties reageerden enthousiast op de ideeën over opvoedbureaus en -winkels, terwijl ik toch enkele bedenkingen had. Het gaat immers om het gevraagd maar ook ongevraagd bijstaan van ouders bij opvoedingsproblemen. Omdat dit flink kan ingrijpen in de gezinssituatie, is het naar mijn mening erg belangrijk om te weten vanuit welk gedachtegoed dit gebeurt. Welke visie hebben de opvoedingsondersteuners? Past die bij de identiteit van het gezin? Wanneer ouders zelf bij een instantie aankloppen, dan is dit hun eigen verantwoordelijkheid. Maar het komt ook voor dat men meent zich met gezinnen te moeten bemoeien bij wat men normoverschrijdend gedrag noemt. Maar over welke normen hebben we het dan? Wettelijke, morele en/of sociale? Wie bepaalt wat normoverschrijdend gedrag is? Ook wordt van risicogroepen gesproken. Welke criteria gelden hiervoor? Ten aanzien van scholen hebben we 'gevochten' voor het bijzonder onderwijs, omdat onderwijs net als opvoeden nadrukkelijk gekoppeld is aan identiteit. Gelden dergelijke argumenten niet ten aanzien van opvoedingsondersteuning? Marianne de Wolff gaat in haar artikel hier helemaal niet op in. Een gemiste kans.

Van: J.H. Visser (mailto:j.h.visser@filternet.nl)
Datum: zondag 25 januari 2004
Aan: denkwijzer@christenunie.nl
Onderwerp: opvoedingsondersteuning

Als projectleider in de Jeugdgezondheidszorg en moeder van 2 kleine kinderen, wil ik kort reageren op het artikel van Marianne de Wolff. Ik deel haar analyse dat de huidige jeugdhulpverlening te versnipperd is. Er moet inderdaad niet zomaar geld gestoken worden in uitbreiding van het aanbod. Ik zou daarbij echter wel willen opmerken dat meer geld voor samenwerking ook niet automatisch vruchten afwerpt. Er zijn op dit moment al allerlei initiatieven om samenwerking te realiseren. Het probleem zit hem vooral in de vrijblijvendheid van deze samenwerking, waardoor het niet echt van de grond komt. Dáár zou iets aan moeten gebeuren. Tot slot iets over het kindgebonden budget. Persoonlijk zou ik heel graag een kindgebonden budget hebben om opvang te kunnen realiseren die past bij mijn christelijke levensovertuiging. Het argument dat van zo'n kindgebonden budget juist kwetsbare kinderen de dupe worden heeft me niet kunnen overtuigen. Op een gemiddeld kinderdagverblijf zijn weinig kinderen te vinden die uit een achtergestelde of geïsoleerde omgeving komen. Bovendien zou het best mogelijk zijn om te kijken of het geld goed wordt besteed. Ik denk zelfs dat zo'n maatregel positief zou kunnen uitwerken voor dergelijke groepen ouders: ze kunnen daarmee opvang realiseren die past bij hun financiële situatie. Wat mij betreft verwijst de ChristenUnie dit idee niet naar de prullenmand, maar werken we dat juist verder uit!

Met de ogen van Jezus

“Er is te Jeruzalem aan de Schaapspoort een badwater, hetwelk in het Hebreeuws Bethesda genoemd wordt...”

Johannes 5: 1-9

Drs. T.W. van Bennekom, Hervormd predikant, werkzaam binnen het verpleeghuis “De Samaritaan” te Sommelsdijk.

Je zou niet zeggen dat er een feest in Jeruzalem was, als je deze geschiedenis leest. In dit stukje van Jeruzalem is een ziekenhuis. Het draagt de prachtige naam Bethesda. Die naam betekent: huis van barmhartigheid. Wie door de poort van het ziekenhuis naar binnen gaat, schrikt. De naam van dit ziekenhuis komt niet overeen met de werkelijkheid. De Heere Jezus komt op bezoek. Hij ziet hier vijf afdelingen. Deze afdelingen zijn om een vijver heen gebouwd. De patiënten liggen er met uitzicht op de vijver. Iedere patiënt ligt met spanning te kijken naar het water. Wanneer het water gaat golven zijn alle patiënten en hun helpers één en al actie. De patiënt die dan het eerst in de vijver komt, wordt gezond. Wie heeft hier zijn naaste lief als zichzelf? Is er geen ongezonde rivaliteit? De Heiland ontmoet een mens. Een naam heeft hij niet. In de oorspronkelijke tekst wordt aangegeven dat het ‘een iemand-mens’ is. Het is een meneer X. Maar de Heiland is met barmhartigheid bewogen. In Zijn hart is er plaats voor deze man, zoals voor alle ellendigen! Hij straalt Gods barmhartigheid uit. Deze man ligt hier achtendertig jaar. Zijn levensverhaal is voor mij aangrijpend en triest. Hij heeft geen mens. Wie denkt nog aan hem? Jezus. De Redder bij uitstek.

Ik ben nu drie maanden werkzaam als predikant van het verpleeghuis “De Samaritaan” te Sommelsdijk. Ruim 25 jaar was ik gemeentepredikant. Eén jaar was ik legerpredikant. Nu merk ik opnieuw hoe ik als

gewoon gemeentepredikant wat verder van de politiek afstond. Het verpleeghuis staat in de politieke belangstelling. Rivaliteit kom ik ook hier tegen.

Dit kom ik tegen: Elk verpleeghuis ontvangt inkomsten naar rato van elk bezet bed. En als een bezet onbezet is? Dan wordt er gekort. Daarom is het zaak om het lege bed weer zo spoedig mogelijk bezet te krijgen. Soms wordt er heftig gediscussieerd door zorginstellingen over een aanstaande bewoner. Immers elke bezet bed telt. Zijn de onderliggende motieven om een hulpbehoevende bewoner op te nemen niet vooral van economische aard? Wordt er echt wel gekeken naar de soms zeer hulpbehoevende mens? Het gaat er toch om deze in het meest gunstige woonklimaat te plaatsen?!

Het tweede dat ik me afvraag is dit: De man die de Heere Jezus ontmoet was meneer X. Dreigen de mensen geen nummer te worden? De HEERE God schiep de mens als een sociaal wezen, niet als een nummer.

Bewoners vragen niet alleen verzorging, maar ook om geestelijke zorg in de meest brede zin. Ik heb grote waardering gekregen voor verzorgenden op hun afdeling die aandacht willen geven aan de totale mens. Vrijwilligers zetten zich in. Het probleem is dat steeds minder vrijwilligers zich melden. Hier zien we een gevolg van de tweeverdienerschap. De meeste ziekenverzorgenden zouden meer tijd willen geven aan de totale zorg voor de mensen op hun

afdeling. De primaire zorg vraagt al zo veel tijd. Mensen dreigen een nummer te worden. Hier ligt een taak voor de kerk en de politiek.

Een laatste vraag is de vraag naar een stabiele politieke koers. Ons verpleeghuis staat er ruim 25 jaar. Er liggen plannen voor nieuwbouw. Dit ook gelet op de wet op de privacy. Echter ons huis zal achtendertig plaatsen moeten inleveren. Hoe dit kan in een tijd van vergrijzing is mij een raadsel? Er komt regionale spreiding van verpleegafdelingen in de verzorgingshuizen in de omgeving. Dat is voor bewoners van het verzorgingshuis enerzijds goed. Echter wanneer bijvoorbeeld de dementie toeneemt kan er niet die zorg geboden worden als in het verpleegtehuis. Het gaat een het geestelijk en lichamelijk welzijn van de bewoner. Miljoenen worden geïnvesteerd. Worden ze op de juiste wijze geïnvesteerd? Komen ze ten goede van de mens over wie Christus met innerlijke barmhartigheid bewogen is? Kijken we met de ogen van Jezus, in navolging van Jezus.

Er liepen mensen in die tijd in Bethesda. Ze liepen al pratend tussen de patiënten, zonder echt te zien. De blik op oneindig. Hoe kijken wij? Echt kijken gaat dieper. Het raakt je hart en je ziel. Je raakt innerlijk bewogen. Deze vragen houden me bezig. Het gaat om het heil van mensen in de breedste zin van het woord. Opnieuw realiseer ik me hoe belangrijk christelijke politiek is. Kijken met de ogen van Jezus, ook binnen de ChristenUnie.

Inhoudsopgave

Achtergronden van een permanente campagne	4
<i>ThemaStudie door Henk van Rhee</i>	
“Idealen zijn het meest motiverend”	6
Over de moderne politieke partij <i>ThemaInterview met Ruud Koole, politicoloog en voorzitter PvdA</i>	
Ook de ChristenUnie moet opgeschud worden!	10
<i>ThemaStudie door Maarten Verkerk</i>	
‘Vrede door Recht’	14
Beginsel en praktijk bij collectieve acties in de christelijk-sociale beweging. <i>ThemaStudie door Paul Werkman en Rolf van der Woude</i>	
Doorbraak	20
<i>ThemaStudie door Gertjan van Harten</i>	
Permanente campagne voor godsdienstvrijheid	24
<i>Column Accent door Arie de Pater van Jubilee Campaign NL</i>	
Duaal besturen, dat doen we wel even!?	25
<i>Column DenkKader door Lieuwe van der Pol</i>	
Help, we moeten bezuinigen!	26
<i>Lokaliteiten door Adriaan Hoogendoorn, Erik van Dijk e.a.</i>	
Nederland onderweg	28
Recensie van WRR-rapport over waarden en normen <i>BoekenWijzer door Iwan van den Berg</i>	
Signalementen en Ingezonden reacties	30
Met de ogen van Jezus	31
<i>WoordWijzer door ds. T.W. van Bennekom</i>	

